

Türkiye İlahiyat Araştırmaları Dergisi
Turkey Journal of Theological Studies
[Tiad-2017]

[Tiad], 2021, 5 (2): 608-636.

**Osmanlı Döneminde Sıradışı Bir Kazasker: Hüseyin Efendi ve
Yapılan Temlikler**

An Extraordinary Kazasker in the Ottoman Period: Hüseyin Efendi and the
(Freehold Properties) Temliks

Nevzat SAĞLAM

**Doç. Dr. Karabük Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi, İslam Tarihi ve
Sanatları/Assoc. Prof. Dr. Karabuk University, Faculty of Islamic Sciences**

nevzatsaglam@karabuk.edu.tr

Orcid ID: 0000-0003-0733-8939

Makale Bilgisi / Article Information

Makale Türü / Article Types : Araştırma Makalesi / Research Article
Geliş Tarihi / Received : 13.10.2021
Kabul Tarihi / Accepted : 26.12.2021
Yayın Tarihi / Published : 27.12.2021
Yayın Sezonu : Aralık
Pub Date Season : December

Atıf/Cite as: Sağlam, Nevzat. "Osmanlı Döneminde Sıradışı Bir Kazasker: Hüseyin Efendi ve Yapılan Temlikler". Türkiye İlahiyat Araştırmaları Dergisi 5 / 2 (Aralık 2021): 608-636.

İntihal/Plagiarism: Bu makale, en az iki hakem tarafından incelenmiş ve intihal içermediği teyit edilmiştir. / This article has been reviewed by at least two referees and scanned via a plagiarism software. <http://dergipark.gov.tr/tiad>

Copyright © Published by Mustafa YİĞİTOĞLU- İstanbul- Turkey. All rights reserved..Since 2007

Osmanlı Döneminde Sıra Dışı Bir Kazasker: Hüseyin Efendi ve Yapılan Temlikler

Öz

Osmanlı dönemi kazaskerleri arasında Hüseyin Efendi dikkat çekici bir şahsiyet olarak karşımıza çıkmaktadır. Onun Safranbolu'da başlayan hayatı, ilim tahsili için gittiği İstanbul'da farklı bir boyut kazanmıştır. Hekimlerin derdine deva bulamadıkları Sultan İbrahim'i okuduğu tesirli dualarla iyileştirmiş, bu sayede sultanın hocası konumuna yükselmiştir. Bundan sonra Cinci Hoca diye meşhur olan Hüseyin Efendi'nin siyasi nüfuzu artmış, kısa zamanda kazaskerlik makamına kadar çıkmıştır. Padişahın emriyle Safranbolu'da kendisine çok sayıda köy ve mezraa temlik edilmiştir. Büyük servet sahibi olan Hüseyin Efendi, annesi Hamide Hatun adına Safranbolu'da bir de vakıf kurmuştur. Ancak Sultan İbrahim'in tahttan indirilmesiyle hâmisini kaybetmiş, siyasi ve idari nüfuzu son bulmuştur. Bütün serveti elinden alındığı gibi sürgün edildiği Mihaliç'te idam edilmiştir. Bu çalışmada Kazasker Hüseyin Efendi, Safranbolu'da yaptırdığı eserler ve kendisine yapılan temlikler ele alınmıştır.

Anahtar Kelimeler: Kazasker, Kazasker Hüseyin Efendi, Cinci Hoca, Temlik, Safranbolu.

An Extraordinary Kazasker in the Ottoman Period: Hüseyin Efendi and the (Freehold Properties) Temliks

Abstract

Among the counties in the Ottoman period, Hüseyin Efendi is a trend-setter as a remarkable figure. His life, which started in Safranbolu, gained a different dimension in Istanbul, where he went to study. He healed Sultan İbrahim, for whom the physicians could not find a cure, with the effective prayers he recited, and in this way, he became the sultan's hodja. After that, the political influence of Hüseyin Efendi, who became famous as Cinci Hodja, increased, and he rose to the post of kazasker in a short time. By the order of the Sultan, many villages and hamlets were freehold property (temlik) to him in Safranbolu. Hüseyin Efendi, who had great wealth, also established a foundation in Safranbolu on behalf of his mother, Hamide Hatun. However, with the dethronement of Sultan İbrahim, he lost his protector and his political and administrative influence came to an end. He was executed in Mihaliç, where he was exiled as all his wealth was taken from him. In this study, the works that Kazasker Hüseyin Efendi had built in Safranbolu and the freehold property (temlik) made to him were discussed.

Keywords: Kadiasker, Kadiasker Hüseyin Efendi, Cinci Hodja, Temliks (Freehold Properties), Safranbolu.

Giriş

Osmanlı kazaskerleri arasında Safranbolulu Hüseyin Efendi gerek bu makama yükselmesi gerek akıbeti açısından dikkat çekici bir şahsiyet olarak karşımıza çıkmaktadır. Zira onun kazaskerlik makamına gelişi, devlet hiyerarşisinde geçerli teâmüller dışında gerçekleşmiştir. Sultan İbrahim'in şehzadeligi döneminde yaşadığı öldürülme korkusunun ruh sağlığı ve psikolojisi üzerinde yarattığı rahatsızlıkları okuduğu tesirli dualarla iyileştirerek sultan nezdinde önemli bir mevki kazanmıştır. Kazandığı bu konumu sayesinde devlet içinde siyasi nüfuz ve büyük bir servete sahip olmuştur. Ancak Sultan İbrahim'in tahttan indirilmesiyle ikbal dönemi ve refah günleri sona ermiş siyasi nüfuzuyla bütün servetini sonunda da hayatını kaybetmiştir. Cinci Hüseyin Efendi'nin ilgi çekici hayatına başta kendi dönemindekiler olmak üzere bazı kaynaklarda yer verilmiştir.¹

Diğer taraftan Cinci Hüseyin Efendi'nin hayatı son dönemde yapılan bazı çalışmalarda da ele alınmıştır.² Ahmed Refik'in eserlerinde onun hayatı hikâye/roman tarzında anlatılmaktadır.³ Yapılan çalışmalarda Sultan İbrahim tarafından yapılan temlikler ele alınmamıştır. Osmanlı Arşivi'nde Bolu sancağının tımarları ile Taraklıborlu'da Kadıasker Hüseyin Efendi'ye temlik

1 Cinci Hüseyin Efendi hakkında bilgi veren kaynaklardan bazıları şunlardır: Naima Mustafa Efendi, *Tarih-i Naîma* (Ankara: Türk Tarih Kurumu, 2007); Evliya Çelebi, *Evlîya Çelebi Seyahatnâmesi* (İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 1996); Kâtib Çelebi, *Fezleke* (İstanbul: Çamlıca Basım Yayın, 2016); Kara Çelebi-zâde Abdülaziz Efendi, *Ravzatü'l-Ebrâr Zeyli (Tahlîl ve Metin)* (Ankara: Türk Tarih Kurumu, 2003); Mehmed Süreyya, *Sicill-i Osmânî* (İstanbul: Sebil Yayinevi, 1996); Abdurrahman Abdi Paşa, *Vekâyi'nâme* (İstanbul: Çamlıca Basım Yayın, 2008); Mehmed Halife, *Târih-i Gilmânî* (Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 1986).

2 Abdülkadir Özcan, "Hüseyin Efendi, Cinci Hoca", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 1998); Abdülkadir Özcan, "Safranbolu'da Üç Şahsiyet", *I. Ulusal Tarih İçinde Safranbolu Sempozyumu (4-6 Mayıs 1999)* (Ankara: Türk Tarih Kurumu, 2003); Hakkı Göktürk, "Cinci Akçesi, Cinci Parası", *İstanbul Ansiklopedisi*, ed. Reşad Ekrem Koçu (İstanbul: İstanbul Ansiklopedisi ve Neşriyat, 1965); Fatma Nur Güngör, *Cinci Hoca (Hüseyin Efendi)'nin Safranbolu'daki Hayratı: Hamide Hatun Vakfı* (Karabük: Karabük Üniversitesi, Yüksek Lisans, 2014); Tahsin Ünal, "Cinci Hoca ve Serveti Hakkında", *Resimli Tarih Mecmuası*, (1955); M. Turhan Tan, *Osmanlı Rasputini Cinci Hoca* (İstanbul: İnkılap ve Aka Kitabevleri, Tarihsiz); Abdülkerim Abdulkadiroğlu - Ülkü Özsoy, *Safranbolu Meşhurları* (Ankara: Anıl Matbaa ve Ciltevi, 2000); İsmail Katğı, "Osmanlı Devleti'nde Ulemâ Yozlaşmasının Tipik Bir Temsilcisi Olarak Safranbolu'lu Hüseyin Efendi: Nam-ı Diğer Cinci Hoca", *Hikmet Yurdu* 5/10 (Aralık 2012), 197-235.

3 Ahmet Refik Altınay, *Hoca Nüfûzu* (İstanbul: Toplumsal Dönüşüm Yayınları, 1997); Ahmet Refik Altınay, *Tarihî Sîmalar Tesâvîr-i Ricâl* (İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2011); Ahmed Refik, *Kadınlar Saltanatı* (İstanbul: Orhaniye Matbaası, 1923); Ahmed Refik, *Semmur Devri* (İstanbul: Marifet Matbaası, 1927).

edilen arazileri gösteren bir mufassal tahrir defteri bulunmaktadır. Bu defterde temlik edilen köy ve mezraalar ayrıntılı olarak kaydedilmiştir.⁴ Bu çalışmada Cinci Hüseyin Efendi'nin dikkat çeken yönlerine yer verilirken, aynı zamanda kendisine temlik edilen köy ve mezraalar, bunların sınırları ve gelirlerine de makalenin hacmi çerçevesinde yer verilmiştir.

1. Hüseyin Efendi'nin Hayatı

Hüseyin Efendi Safranbolu'da doğmuştur.⁵ Tam adı, Hüseyin b. Mehmed b. eş-Şeyh Karabaş İbrahim Efendi'dir. Efsunculukla uğraştığı için Cinci Hoca olarak meşhur olan Hüseyin Efendi, aynı zamanda Kazasker Hüseyin Efendi olarak da anılmaktadır. Babası Mehmed Çelebi meşhur bir şeyh olarak bilinmektedir. İlk tahsilini babasından alan Hüseyin Efendi, ondan sihir ve efsunla ilgili bilgiler ve tesirli dualar öğrenmiştir. Soyu anne tarafından Sadreddin Konevî'ye kadar uzanmaktadır.⁶ Dedesi Şeyh Karabaş İbrahim Efendi, Safranbolu'nun ileri gelenlerinden olup, vaizlik yapan salih bir zâttır. Karabaş İbrahim Efendi bir gün Safranbolu'da bir vaazında: "Hak Teâlâ'dan bir bela nâzil olacaktır. Biz feda oluruz, sâir Müslümanlara zarar olmaz" der. Bu konuşmadan sonra şeyhin evinde yangın çıkar. Yangında Şeyh İbrahim beş evladıyla birlikte yanar. Yangından kurtulana kadar biri Hüseyin Efendi'nin babası Mehmed Çelebi ile Hacı Nurullah ve Emrullah Efendi isimli kadıdır.⁷

Hüseyin Efendi ilim öğrenmek üzere annesiyle İstanbul'a gelmiş, Unkapanı'nın iç taraflarında Fil Yokuşu'nda Hâmid Efendi Medresesi'nde kalmıştır. Evliya Çelebi Ahfeş Efendi'den *Molla Cami* okurken, Cinci Hoca da *Kitâb-ı İzzî*'yi okumuştur.⁸ Ayrıca Süleymaniye medresesinde Berber Biraderi Hasan Efendi-zâde Şeyh Mehmed Efendi'nin derslerine devam ederek onun hizmetinde bulunmuştur. Hocası Şeyh Mehmed Efendi'nin 1051/1641-1642'de İzmir'e kadı tayin edilmesi üzerine yalnız kalmış, sihir ve efsunculuğu geçim vasıtası haline getirmiş, bu sahada şöhret sahibi olmuştur.⁹ Ancak başta hocası olmak üzere ve

4 Osmanlı Arşivi (BOA) Tapu Tahrir Defteri [TT. d], No, 783. Sultan İbrahim'in tuğrasının yer aldığı 44 varak olan bu defterin vech-i meşruh üzere mahallinde yazıldığı belirtilmektedir.

5 Atatürk Kitaplığı Müteferrik Evrak, 60826. Cinci Hüseyin Efendi'nin Safranbolulu olmayıp, beşinci batından Sadreddin Konevî'nin torunu olduğu ve dededen babaya Konyalı olduğu, Karabaş-ı Veli İbrahim'in soyundan halen Karaman'da torunları bulunduğu ifade edilmektedir, bk. Ünal, "Cinci Hoca ve Serveti Hakkında", 4163.

6 Naima Mustafa Efendi, *Tarih-i Naîma* (Ankara: Türk Tarih Kurumu, 2007), 3/973; Abdülkadir Özcan, "Safranbolu'da Üç Şahsiyet", *I. Ulusal Tarih İçinde Safranbolu Sempozyumu (4-6 Mayıs 1999)* (Ankara: Türk Tarih Kurumu, 2003), 117; Muhibbî, *Hülâsatü'l-Eser* (Beyrut, Tarihsiz), 2/122; Güngör, *Cinci Hoca (Hüseyin Efendi)'nin Safranbolu'daki Hayratı: Hamide Hatun Vakfı*, 18.

7 *Tarih-i Naîma*, 3/973-974.

8 Evliya Çelebi, *Evliya Çelebi Seyahatnâmesi* (İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 1996), 5/247; Kâtip Çelebi, *Fezleke* (İstanbul: Ceride-i Havadis Matbaası, 1287), 2/340.

9 *Tarih-i Naîma*, 3/974. İsmail Hâmi Danişmend, *İzahlı Osmanlı Tarih Kronolojisi* (İstanbul: Türkiye Yayınevi, 1972), 3/391; Özcan, "Hüseyin Efendi, Cinci Hoca", 18/541.

diğer müderrisler nazarında efsunculuğu sebebiyle itibarını kaybetmiştir. Hocası Şeyh Mehmed Çelebi kadı olarak İzmir'e tayin edildiğinde çevresindekiler Hüseyin Efendi'yi de beraberinde götürmesi hususunda ısrarda bulduklarında kabul etmemiş: "Be hey efendi! Bizim ırzımız vardır. Avrat ve oğlana efsûn okuyan bir sehîr-ı nâ-bekârı/büyücü, serseriye bile götürüp mansıbımızda bed nam (kötü ün sahibi mi) mı olalım" diye cevap vermiştir.¹⁰ İsrarlara rağmen hocası tarafından İzmir'e götürülmeyen Hüseyin Efendi, bir sene geçmeden efsunculuk sayesinde saraya girmiş, padişahın en yakınlarından biri olmuştur.¹¹

1.1. Saraya İntisabı

Sultan IV. Murad'ın (1623-1640) ölümünden sonra tahta çıkan Sultan İbrahim (1640-1648), şehzadeliği döneminde kardeşlerinin öldürülmesine şahit olmanın ve sarayda devamlı cellat korkusuyla hapis hayatı yaşamaktan kaynaklanan, "hafakan ve sevdâvî illet"¹² denilen hekimlerin çare bulamadıkları bir rahatsızlığa müptela olmuştur. Sultan İbrahim sadrazama yazdığı hatt-ı hümayûnlarda sıkıntılarını şöyle dile getirerek derman istiyordu: "Sancı deyu yatrum, kâh arkama gelür, irkilür, kulaklarım tkalur. ... şöyle sıkılmam vardır ki ölüyorum, gayetle halim yaman olmuştur, ... pek halim mükedder, mizacımda küdürat vardır, ... göreyim seni bu benim derdime nice çare çalışsuz, ... beni seversen buna çare bulasın, ona buna sorasın,"¹³

Hüseyin Efendi'nin babasından öğrendiği efsun ve tesirli dualar¹⁴ ve hocası Şeyh Mehmed Çelebi'nin, "yanımda İzmir'e götürüp de kötü nâm sahibi mi olayım"¹⁵ diye götürmekten kaçındığı efsunculuğu, onu saraya taşıyarak padişahın yakını haline getirmiştir.¹⁶ Medrese arkadaşı Evliya Çelebi'nin

10 *Tarih-i Naîma*, 3/973-974; Ahmed Refik, *Kadınlar Saltanatı* (İstanbul: Orhaniye Matbaası, 1923), 20-21; "Cinci Hoca ve Serveti Hakkında", 4164; Ahmed Refik, *Semmur Devri*, 37-38. Hocası İzmir'den azledildikten sonra İstanbul'a döndüğünde Hüseyin Efendi'ye gelmiş, o da hocasına yakınlık göstermiştir, bk. Şem'dânizâde Fındıklı Süleyman Efendi, *Mür'î't-Tevârîh (180B-345A)* (İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Yüksek Lisans, 2009), 137.

11 Atatürk Kitaplığı Müteferrik Evrak, 60826; *Tarih-i Naîma*, 3/973-974; *Evliya Çelebi Seyahatnâmesi* (İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 1999), 2. Kitap/247; Ziya Şakir, "Osmanlı Tarihinin Rasputini Cinci Hoca Hüseyin Efendi", *Resimli Tarih Mecmuası* 2/24 (Aralık 1951), 1177-1179; *Semmur Devri*, 32-33.

12 *İzahlı Osmanlı Tarih Kronolojisi*, 3/410; *Semmur Devri*, 32-33.

13 Tayyip Gökbilgin, "İbrahim", *İslam Ansiklopedisi* (Ankara: Milli Eğitim Basımevi, 1967), 5/880-881.

14 *Tarih-i Naîma*, 3/974.

15 Ahmet Refik Altınay, *Hoca Nüfûzu*, 61.

16 *Tarih-i Naîma*, 3/974.

ifadesine göre, efsunculuk ve sihir konusundaki şöhreti saraya kadar ulaşan Hüseyin Efendi okuduğu tesirli dualarla çaresizlik içindeki Sultan İbrahim'i iyileştirmiş, onun hocası olmuş, bundan sonra istikbali parlamıştır.¹⁷ Annesi Hâmide Hatun'un haremde birine oğlunun tesirli duâlarla ruhi hastalıklara mübtela olanları iyileştirdiğini, padişahu da iyileştirebileceğini söylemesi üzerine Cinci Hüseyin Efendi Mahpeyker Kösem Vâlîde Sultan tarafından saraya çağırılmıştır. Gerçekten de padişahu okuduğu tesirli dualarla ruhi sıkıntılardan kurtararak rahatlatmış, hatta çocuk sahibi olmasını sağlamıştır. Bunun karşılığında sultanın maddi ve manevi birçok lütuf ve ihsanlarına nail olmuştur. Devlet ricali arasında önemli mevki ve makamlara çıkmıştır. Böylece şöhreti daha da artan ve *Cinci Hoca* diye meşhur olan Hüseyin Efendi sarayda padişah nezdinde en etkili kişilerden biri olmuş, Mahmud Paşa Camii yakınında kendisine dayalı döşeli bir konak/saray tahsis edilmiştir.¹⁸

Medrese tahsilini bile tamamlamamış olan Cinci Hüseyin Efendi, Padişah nezdindeki nüfuzunu kullanarak devletin önemli makamlarını birer birer elde etmeye, mal ve servet biriktirmeye başlamıştır. Sultan İbrahim'in emriyle, Şeyhülislam Zekeriyya-zâde Yahya Efendi'nin: "Kânun değildir" diye karşı çıkmasına rağmen 1052/1642'de Sahn-ı Semân ve Süleymaniye Medresesi müderrisliğine tayin edilmiştir.¹⁹ Ulemâ daha bu pâyelerin verilmesini bile hazmedememişken, İstanbul Kadılığı pâyesi verilerek 1052/1643'te Galata kadısı, 1054/1644'te Rumeli pâyesiyle de Anadolu kazaskeri ve padişah hocası (hoca-i sultânî) yapılmıştır. Padişahın emriyle, Anadolu kazaskerliğinden

17 Atatürk Kitaplığı Müteferrik Evrak, 60826; *Tarih-i Naîma*, 3/973-974; *Evlîya Çelebi Seyahatnâmesi* (İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 1999), 2. Kitap/247; Ziya Şakir, "Osmanlı Tarihinin Rasputini Cinci Hoca Hüseyin Efendi", *Resimli Tarih Mecmuası* 2/24 (Aralık 1951), 1177-1179; *Semmur Devri*, 32-33. Adı geçen eserde Sultan İbrahim'in tahta çıkışı ve Hüseyin Efendi'nin (Cinci Hoca'nın) saraya intisabı hikâye üslûbuyla anlatılmaktadır.

18 Şeyhi Mehmed Efendi, *Şekâik-ı Numaniye ve Zeyilleri Vekâiyü'l-Fudalâ*, (İstanbul: Çağrı yayınları, 1989), 1/178-179; *Evlîya Çelebi Seyahatnâmesi*, 2. Kitap/247; *Tarih-i Naîma*, 3/973-974; *Fezleke*, 2/340-341; Muhibbî, *Hülâsatü'l-Eser*, 2/122-123; *Mürî't-Tevârih (180B-345A)*, 141-142; *İzahlı Osmanlı Tarih Kronolojisi*, 3/391; "Osmanlı Tarihinin Rasputini Cinci Hoca Hüseyin Efendi", 1178; Ahmet Refik Altınay, *Tarihî Sîmâlar Tesâvîr-i Ricâl* (İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2011), 63.; *Kadınlar Saltanatı*, 22,32; Mehmet Nermi Haskan, *Yüzyıllar Boyunca Üsküdar* (İstanbul: Üsküdar Belediyesi, 2001), 1340-1341; Özcan, "Safranbolu'da Üç Şahsiyet", 117. Ali Fuat Bilkan, *Fakihler ve Sofuların Kavgası* (İstanbul: İletişim Yayınları, 2016), 39; "Hüseyin Efendi, Cinci Hoca", 18/542. Hüseyin Efendi'nin Safranbolu'dan Osmanlı sarayına uzanan ve idamla sonuçlanan hayatı hikâye tarzında kaleme alınmıştır, bk. *Semmur Devri*, 39. Ahmed Reşid Cinci Hoca'ya büyük bir saray yaptırıldığını, tefrişi için iki milyon akçe verildiğini belirtmektedir, bk. Ahmed Reşid, *Haritalı ve Resimli Mükemmel Tarih-i Osmanî* (İstanbul: Artin Asaduryan ve Mahdumları Matbaası, 1327), 135; Kâmil Paşa, *Târih-i Siyâsi Devlet-i Aliyye-i Osmâniyye* (İstanbul: Ahmed İhsan Matbaası, 1327), 2/82.

19 Atatürk Kitaplığı Müteferrik Evrak, 60826. Padişahların daima iltifatını gören Yahya Efendi'nin, önemsiz ve değersiz olmayı kabullenemediği için sıkıntı ve kederinden yatağa düşmüş ve ölmüştür, bk. *Tarih-i Naîma*, 3/991.

mazul Karaçelebi-zâde Mahmud Efendi'nin kızıyla evlenmiştir. Kazaskerlikten 1056/1646'da azledilmiş aynı yıl tekrar tayin edilmiştir. Azledildiği 12 Receb 1057/13 Ağustos 1647 tarihine kadar iki defa daha aynı görevden alınmış, tekrar iade edilmiştir.²⁰ Padişah'ın yanından ayrılmayan Cinci Hoca'nın sultana yakınlığı sadrazam ve Vâlîde Sultan'dan daha ileri dereceye varmış, Edirne'ye giden padişaha Cinci Hüseyin Efendi arkadaşlık etmiştir.²¹ İلمي yeterliliği ve devlet tecrübesi olmadığı halde tayin ve görevden almada padişaha yakınlığını kullanarak şeyhülislamın yetkisine de müdahalede bulunmuştur. Medrese eğitimini dahi tamamlamamış birinin hak etmediği ilmi merteye ve mansıplara yükselmesi (hiyerarşi/silsile-i merâtibin ayaklar altına alınması) ulemâ arasında rahatsızlık meydana getirmiştir.²²

Dönemin veziriazamı Kemankeş Kara Mustafa Paşa'nın devlet gelirlerini artırmaya, masraflarını azaltmaya yönelik askeri, idari ve ekonomik alanda birtakım düzenlemelere kalkışması saray halkı ve nüfuzlu kişilerine menfaatlerine dokunduğundan epeyce düşman kazanmıştı. Başta Vâlîde Kösem Sultan olmak üzere Silahtar Yusuf Paşa ve Cinci Hoca bunlar arasında yer alıyordu.²³ Cinci Hoca ikbalinin önünde engel olarak gördüğü Vezîriazam

20 Osmanlı Arşivi (BOA), *Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi Evrakı [T SMA. E]*, No,794, 29; Şeyhi Mehmed Efendi, *Şekâik-ı Numaniye ve Zeyilleri Vekâiyü'l-Fudalâ*, 1/179. Atatürk Kitaplığı Müteferrik Evrak, 60826; *Fezleke*, 2/340-341; Muhibbî, *Hüülâsatü'l-Eser*, 2/122-123; *Mür i't-Tevârîh (180B-345A)*, 137; Mehmed Süreyya, *Sicill-i Osmânî* (İstanbul: Sebil Yayinevi, 1996), 2/208; *Semmur Devri*, 38; Hulusi Yazıcıoğlu, *Küçük Osmanlı'nın Öyküsü Safranbolu* (İstanbul: Şa-to Türkiyat, 2001), 93; Abdulkadiroğlu - Özsoy, *Safranbolu Meşhurları*, 88-89.

21 Solakzâde Mehmed Hemdemî Çelebi, *Solak-zâde Tarihi* (Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1989), 2/562; Ahmed Reşid, *Haritalı ve Resimli Mükemmel Tarih-i Osmanî*, 135.Kâmil Paşa, *Târih-i Siyâsi Devlet-i Aliyye-i Osmâniyye*, 2/81-82.

22 *Evlîya Çelebi Seyahatnâmesi*, 2. Kitap/247; Naîmâ Mustafa, *Tarih-i Naîma*, 3/973; *Kadınlar Saltanatı*, 22; Yazıcıoğlu, *Küçük Osmanlı'nın Öyküsü Safranbolu*, 93. Caroline Finkel, *Rüyadan İmparatorluğa Osmanlı İmparatorluğu'nun Öyküsü 1300-1923*, çev. Zülal Kılıç (İstanbul: Timaş Yayınları, 2007), 203. Seyfettin Ünlü, "Yeniçeriler", *Osmanlı Ansiklopedisi* (İstanbul: Ağaç Yayıncılık, 1997), 4/88; Ahmet Refik Altınay, *Hoca Nüfuzu* (İstanbul: Toplumsal Dönüşüm Yayınları, 1997), 62; Muammer Aksoy, Aytekin Kuş, *Müze Kent Safranbolu* (Ankara: Safranbolu Hizmet Birliği Kültür Yayını, 1996), 14; Bilkan, *Fakihler ve Sofuların Kavgası*, 40.

23 *Tarih-i Naîma*, 3/977; Johann Wilhelm Zinkeisen, çev. Nilüfer Epçeli, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi* (İstanbul: Yeditepe Yayinevi, 2011), 4/373; *Solak-zâde Tarihi*, 2/559-560; *Târih-i Siyâsi Devlet-i Aliyye-i Osmâniyye*, 2/ 81; *Mür i't-Tevârîh (180B-345A)*, 135; Gökbilgin, "İbrahim", 5/880.; Feridun Emecen, "İbrâhim", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 2000), 21/274-281.

Kemankeş Kara Mustafa Paşa'yı saraydaki nüfûzunu kullanarak 1053/1644'te katlettirdikten sonra Anadolu Kazaskerliği'ne getirilmiştir.²⁴

Diğer taraftan mal ve servet biriktirme hırsıyla hareket eden Cinci Hüseyin Hoca, kadılikları ve devlet görevlerini rüşvet karşılığında dağıtmaya başlamıştır. Mekke kadılığına Fetva Emini Mehmed Çelebi beş bin kuruş vererek atanmıştır.²⁵ Tavail Ahmed Ankara nâibliğine dört bin kuruş, Kadı İsmail de Kayseri kadılığına üç bin kuruş karşılığında tayin olunmuştur. Mülakkab Muslihuddin Şam kadılığına on dokuz bin kuruşa, Siyami Efendi Selanik kadılığına on bin kuruşa sahip olmuştur. Arpalık kavgası ve mansıp alış-verişi işleri, rezalet boyutuna çıkmıştır. Hüseyin Efendi'nin yaptığı suistimaller padişahın kulağına kadar gitmiş, nefretini kazandırmıştır.²⁶ Vüzera, vükela gibi ileri gelen devlet görevlilerinin rüşvete bulaşmaları bir yana, devlet bütçesine konulması ve Girit'te savaşılan orduya gönderilmesi gereken paralar, padişahın etrafındaki birkaç kişiye ihsan olarak verilir hale gelmiştir.²⁷ Devletin idari ve ekonomik istikrarı sarsılmış, Sultan İbrahim'in sekiz yıl süren saltanatında dört şeyhülislam değişmiştir. Safranbolu'dan İstanbul'a geldiğinde duası ve nefesinden başka bir şeyi olmayan, büyücülük ve efsunculukla meşhur olan Hüseyin Molla kısa zamanda Kazasker Hüseyin Efendi olmuştur.²⁸

Kazasker Hüseyin Efendi'nin iki seneyi aşkın devam eden ikbal günlerine nazar değmiş, mal biriktirme hırsıyla görevini kötüye kullandığı ve rüşvet aldığına dair söylentilerin ayyuka çıkması ve padişahın kulağına kadar gitmesi üzerine gözden düşmüş, 1647'de muhteşem sarayından çıkarılmıştır. Söz konusu saray daha sonra padişahın kız kardeşi Cevher/Gevher Sultan'a tahsis edilmiştir.²⁹ Bundan sonra hocanın bütün düzeni bozulmuş, aynı yıl içinde önce İznik'e, burada sekiz gün kalıp İstanbul'a döndükten birkaç gün sonra da Gelibolu'ya sürgün edilmiştir.³⁰ On gün sonra İstanbul'a dönmüşse de umduğu iltifatı

24 Atatürk Kitaplığı Müteferrik Evrak, 60826; *Târih-i Nâimâ*, 3/1000, 1069; *Fezleke*, 2/ 341; Şemseddin Sami, *Kâmusu'l-Alâm* (İstanbul: Mihran Matbaası, 1308), 3/1840.; Danışmend, *İzahlı Osmanlı Tarih Kronolojisi*, 3/392; Aksoy, Kuş Aytekin, *Müze Kent Safranbolu*, 14.; Nazım Tektaş, *Osmanlı 2 (Saraydan Sürgüne)* (İstanbul: Burak Yayınları, 1999), 464; Emecen, "İbrâhim", 21/274-281.

25 Ancak bindiği gemi korsanlar tarafından basıldığı ve esir düştüğü için görev yerine gidememiştir, bk. *Tarih-i Nâima*, 3/1012.

26 *Tarih-i Nâima*, 3/1095-1096, 1173; *Târih-i Siyâsi Devlet-i Aliyye-i Osmâniyye*, 2/87; Ahmet Refik Altınay, *Hoca Nüfûzu*, 64-69. *Semmur Devri*, 34-42.

27 *Evlîya Çelebi Seyahatnâmesi*, 2. Kitap/247; *Târih-i Siyâsi Devlet-i Aliyye-i Osmâniyye*, 81.

28 Ahmet Refik Altınay, *Hoca Nüfûzu*, 60-61.

29 *Târih-i Nâimâ*, 3/1096; Ahmed Refik, *Kadınlık Saltanatı*, 144.; Joseph Freiherr von Hammer Purgstall, *Büyük Osmanlı Tarihi*, çev. Mümin Çevik - Erol Kılıç (İstanbul: Üçdal Neşriyat, 1990), 5/396.

30 *Şekâik-ı Numaniye ve Zeyilleri Vekâiyü'l-Fudalâ*, 1/179; *Fezleke*, 2/341; Mehmed Süreyya, *Sicill-i Osmânî* (İstanbul: Sebil Yayinevi, 1996), 2/209; *Târih-i Siyâsi Devlet-i Aliyye-i Osmâniyye*, 2/ 87.

göremediği gibi Sultan İbrahim'in tahttan indirilerek 1058/1648'de öldürülmesiyle de hâmisini kaybetmiş oldu. Cinci Hüseyin Efendi'ye öteden beri kin ve düşmanlık besleyenlerin eline önemli bir fırsat geçmiş oldu. Sultan IV. Mehmed'in tahta çıkması Cinci Hoca için sıkıntılı günlerin başlaması anlamına geliyordu. Mazul Kazasker Hüseyin Efendi bundan sonra birçok zorluklarla yüz yüze gelmeye başladı. İkbâl günlerinden (1053-1057/1643-1647) sonra sahip olduğu mevki ve makamını kaybetti. Bir ay kadar sadrazam Sofu Mehmed Paşa'nın sarayında hapsedildi.³¹

1.2. Serveti ve Âkıbeti

Cinci Hüseyin Efendi Sultan İbrahim zamanında, işini gördürmek isteyen ve şerrinden korkan halktan ve ulemeden aldığı hediyeler ve rüşvetlerle kısa zamanda çok mal biriktirmiştir.³² Kazaskerliği döneminde bedelsiz ve rüşvetsiz vermediği devlete ait makamlar ve tevcihlerden aldığı paralarla servetini artırmış, İstanbul'da bina ettiği sarayın muhtelif yerlerine saklamıştır.³³ Kethüdâsı Hacı Nurullah bile iki sene önce çarşıda müflis birisi iken onun sayesinde o da servet sahibi olmuştur.³⁴ Sultan İbrahim'in katledilmesinden sonra oğlu IV. Mehmed (1648-1687) tahta çıkmıştır. Tahta çıkan yeni padişahın askere vereceği cülûs bahşisi için hazineye para kalmadığından Cinci Hoca'dan iki yüz kese akçe yardımda bulunması istenmiştir. Evliya Çelebi, Sultan İbrahim'in hazineyi Cinci Hoca, Şekerpâre, Telli Haseki gibi kişilerle birçok musahiplere harcadığını belirtmektedir. Çünkü bunların padişahın yanından bir an bile ayrılmadıklarını hatta padişaha sadrazam ve validesinden daha yakın olduklarını ve bu sayede kendilerine büyük gelirler tahsis edildiğini ifade etmektedir.³⁵ Hüseyin Efendi kendisinden iki yüz kese akçe isteyen vezîriazama, beni yeni padişaha hoca yaparlarsa yüz kese akçe vereceğim diye

31 *Şekâik-ı Numaniye ve Zeyilleri Vekâyi'ül-Fudalâ*, 1/179; *Solakzâde Tarihi*, 2/568; Abdurrahman Abdi Paşa, *Vekâyi'nâme* (İstanbul: Çamlıca Basım Yayın, 2008), 10; Ahmet Refik Altınay, *Tarihî Sîmalar Tesâvir-i Ricâl*, 66-67.

32 Cinci Hoca'nın nasıl büyük bir servete sahip olduğuna dair *Târih-i Na'imâ*'da Nakîbüleşrâf Zeyrek-zâde Abdurrahman Efendi'den naklen şu hadise anlatılmaktadır: Bağdad kadılığından azledilmiş İstanbul'a dönüyordum. Bağdad valiliğinden azledilmiş olan Hüseyin Paşa da İstanbul'a gidiyordu. Diyarbekir'de karşılaştık. Hüseyin Paşa'nın hizmetçileri bir beygirden ağır bir heybe indirdiler. Paşa da onlara yardım etti. Heybeye özel bir ihtimam gösteren Paşa heybeyi yanına alıp üzerini örttü. Paşaya: "Heybede ne var ki bu kadar ihtimam gösteriyorsunuz" dedim. Hüseyin Paşa: "Behey Efendi! İstanbul'da Cinci Hoca dedikleri muzır, tamahkarın şerrinden kurtulmak için hazırladığım beş bin kırmızı filori var" dedi, bk. *Târih-i Na'imâ*, 3/1173; Göktürk, "Cinci Akçesi, Cinci Parası", 7/3579.

33 *Târih-i Na'imâ*, 3/1173, 1175; *Fezleke*, 2/341.

34 *Târih-i Na'imâ*, 3/1173.

35 Evliya Çelebi, *Evliya Çelebi Seyahatnâmesi*, 5/30; *Evliya Çelebi Seyahatnâmesi*, 2. Kitap/247.

haber göndermiştir. Fakat onun gerçek niyetinin bozgunculuk olduğu, bu talep ve teklifinin kanunsuz işler yapmak için yeni bir fırsat arayışı olarak değerlendirilmiştir.

Veziriazamın cülûs bahşîşi için istediği 200 kese akçeyi parası olduğu halde vermek istemeyince Sadrazam Sofu Mehmed Paşa'nın³⁶ emriyle Çavuşbaşı Abdülfettah Ağa tarafından evi basılmıştır. Kayınpederi Mahmud Efendi Cinci Hüseyin Efendi'ye nasihatte bulunarak, Süleymaniye vakfından haksız olarak aldığı vazifeyi ve istenen parayı vermesini tavsiye ettiyse de Hüseyin Efendi: "Ben mertlikle adam oldum. Canım tende iken onlara bir akçe vermem" diye cevap vermiştir. Kethüdâsı Hacı Nurullah'ın, bu kadar parayı sana yedirmezler, hiç olmazsa kırk elli kese akçe vermesini tavsiye etmesi üzerine; getir şu keseleri ayarı düşük, eksik ve silik kuruşları, kırık altınları ayırıp bir miktar akçe verelim demiştir. Ayrı düşük paraları seçmekle meşgul iken Çavuşbaşı Abdülfettah Ağa tarafından evi basılınca kaçarak bir odada hasırın altına saklanmıştır. Saklandığı yerde hocayı yakalayan çavuşbaşı kinâyeli bir şekilde: "Efendi, önceden yüce ruhları çağırırdı. Şimdi süfli/cinleri çağırarak için hasırın altına girmiş" diyerek hocanın efsunculuğuna göndermede bulunmuştur. Hüseyin Efendi de çavuşbaşına ve yanındakilere: "Bire asılacaklar! Ben kazasker ve ulema değil miyim? Çekin elinizi bire habisler! diye çıkmış, çavuşbaşı ise konuşturmayın şunu alın götürün diye emir verince sille tokat yakalandığı yerden yaka-paça sadrazamın huzuruna getirilmiştir. Sadrazam tekrar cülûs bahşîşi için iki yüz kese akçe yardımda bulunmasını isteyince: "Ben parayı saraya ve kitaba verdim. Paramın tamamı elli kese akçe yoktur" diye parasını inkâr etmiştir. Sadrazamın bütün ısrarlarına rağmen yemin ederek, vermemekte direnmiştir. Bu arada kayınpederi Mahmud Efendi'nin kethüdâsı üstünü başını düzeltirken: "Hey Efendi! Allah yardımcın olsun. Tamahkarlığın ve hırsın seni bu hale getirdi. Sonun nasıl olacak? Söz tutmadın, biz ne yapalım" deyince, Hüseyin Efendi: "Behey çelebi! Benim suçum nedir? Bana Allah'ın verdiği malı bu zâimlere göz göre göre verip fakir mi kalayım? Emir şerîatindir" diye karşılık vererek istenen parayı yine vermemekte ısrar edince, kethüdâsı Hacı Nurullah ile birlikte hapsedilerek işkence ve eziyete maruz kalmıştır.³⁷ Evinde yapılan aramada bohçalarla hediyeler, iki sandık dolusu altın ve mücevher ile elliden fazla samur kürk bulunmuş ve hepsine el konularak Paşa Kapısı'na taşınmıştır. Hüseyin Efendi

36 Sadrazam Ahmed Paşa'nın yerine ulemâ, bürokrat ve ocak ağaları tarafından vezîriâzam yapılan Sofu Mehmed Paşa da bir yıl dolmadan vezîriâzamlıktan azledildi. Malları müsadere edildi, arkasından Malkara'ya sürgüne gönderildi. Sekseni aşkın yaşına rağmen 1059/1649'da Malkara'da idam edildi, bk. Davut Erkan, "Sofu Mehmed Paşa", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: Diyanet Vakfı, 2016), Ek-2/521-523.

37 *Târîh-i Nâimâ*, 3/1174-1175; *Tarihî Sîmalar Tesâvîr-i Ricâl*, 68-69.

cehaletinden ve akılsızlığı yüzünden biriktirdiği binlerce keselik malın kendisine kalacağını zannederek yanılmıştır.³⁸

Kazaskerliği döneminde yazdığı rûznâmeler getirtilerek kadılık, müderrislik gibi makamlara bizzat kendi yaptığı atamalardan ve padişahın yanındaki nüfuzunu kullanarak yaptırdığı tevcihlerden aldığı hediye, mal ve paraların miktarının üç bin keseyi aşkın olduğu tespit edilerek zorla tahsili kararlaştırılmıştır. Paralarını ve mallarını nereye sakladığını söylemek için Cellat Kara Ali, Cinci Hoca'nın hapsedildiği yere gönderilmiştir. Cellat Kara Ali'nin gönderilmesi üzerine işin ciddiyetini kavrayıp, işkence korkusuyla hem kendisi hem kethüdası Hacı Nurullah duvarlara, merdiven altlarına ve toprağa sakladıkları paraların ve altınların yerini söylemek zorunda kalmışlardır.³⁹ Söyledikleri yerlerde ve evinde yapılan kazılarda on iki güğüm çil akçesi ve eski-yeni 70 bin kuruşu olduğu anlaşılmıştır. Evdeki şahsi eşyalarına ve diğer emvaline dokunulmamıştır. Veziriazam, Cinci Hoca'nın kayınpederi Mahmud Efendi'ye de kızının mehr-i mücceli olarak bin altın göndermiştir.⁴⁰ Cinci Hoca'nın ele geçirilen ve IV. Mehmed'in cülûs bahşisi olarak dağıtılan bu paralara halk arasında *Cinci akçesi* denilmiştir. Cinci Hoca sanki IV. Mehmed'in cülûs bahşisi için para biriktirmiş oldu. Zira cülûs bahşisinin neredeyse tamamına yakını onun parasıyla ödenmiştir. Cülûs bahşisi olarak dağıtılan 1.958.400 duka altının 1.920.000'nin Cinci Hoca'nın parası olduğu belirtilmektedir.⁴¹ Bu kadar serveti birkaç sene içinde devlet ricalinden aldığı rüşvetler ve haksız yollarla elde ettiği iddia edilmektedir.⁴²

Öte yandan sahip olduğu altın ve gümüş kap kacağının değerinin yaklaşık 200 kese akçe olduğu ifade edilmektedir. Bunlarla birlikte bütün kıymetli eşyaları müsadere edilmiştir. Kazaskerliği zamanında Süleymaniye vakfından haksız olarak almakta oldukları kendisi için günlük 500, kethüdası Hacı Nurullah için

38 *Şekaik-ı Numaniye ve Zeyilleri Vekâyiü'l-Fudalâ*, 1/179; *Fezleke*, 2/ 341; *Târîh-i Naîmâ*, 3/1175-1176.

39 *Târîh-i Naîmâ*, 3/1176, 1096; Ahmed Refik, *Kadınlar Saltanatı*, 144.; Joseph Freiherr von Hammer Purgstall, *Büyük Osmanlı Tarihi*, 5/438.

40 *Târîh-i Naîmâ*, 3/1176-1177; *Eveliye Çelebi Seyahatnâmesi*, 2. Kitap/ 248; Muhibbî, *Hülâsatü'l-Eser*, 2/ 123; İ. Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi* (Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1988), 3/241; Nazım Tektaş, *Osmanlı 2 (Saraydan Sürgüne)*, 478; *Küçük Osmanlı'nın Öyküsü Safranbolu*, 93; Ünal, "Cinci Hoca ve Serveti Hakkında", 4165-4166.; Göktürk, "Cinci Akçesi, Cinci Parası", 7/3579.

41 *İzahlı Osmanlı Tarih Kronolojisi*, 3/413-414; Robert Mantran, *17. Yüzyılın İkinci Yarısında İstanbul*, çev. M. Ali Kılıçbay, Enver Özcan (Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1990), 1/234.; Johann Wilhelm Zinkeisen, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, 4/563.; Güngör, *Cinci Hoca (Hüseyin Efendi)'nin Safranbolu'daki Hayratı: Hamide Hatun Vakfı*, 20.

42 *Târîh-i Naîmâ*, 3/1178; Mustafa Nuri Paşa, *Netâyicü'l-Vukû'ât* (Ankara: Birleşik Yayınevi, 2008), 289; Ziya Şakir, "Osmanlı Tarihinin Rasputini Cinci Hoca Hüseyin Efendi", 1179.

200 akçenin geriye dönük hesabı yapılarak 15 bin akçe vakfa iade edilmiştir. Ayrıca Sultan İbrahim döneminde Safranbolu ve Bolu sancağında kendisine temlik ettirdiği köy ve mezraaların⁴³ mülknâmeleri de elinden alınmıştır.⁴⁴

Kethüdası Hacı Nurullah'ın da yüz elli kese akçesi alınarak serbest bırakılmıştır. Cinci Hüseyin Efendi ise bir süre hapiste kaldıktan sonra İbrim Mirlivâsı olarak Mısır'a sürgün edilmiştir.⁴⁵ Kumkapı'dan bir kayıkla yola çıkmıştır. Karacabey'e/Mihaliç'e geldiğinde yakalandığı nikris hastalığı yolculuğa devamına imkân vermeyince han seçilmesinde etkisi olduğu⁴⁶ Kırım Han'ı III. İslam Giray'ın (1644-1654) tavassutuyla Mihaliç'te kalmıştır.⁴⁷ Ancak Cinci Hoca biriktirdiği bunca servetine el konulmasını hazmedememiş, mallarına haksız yere el konulduğu yolundaki söylentiler, şüphe uyandıran hareketler ve taraftarlarının kargaşaya sebebiyet vereceğine dair bir takım dedikodular yüzünden ve Kırım hanının şefaatiyle İstanbul'a döner, problem çıkarır endişesiyle hakkında idam kararı verilmiştir. İdam kararını icra etmek üzere gönderilen Limnili Hüseyin Çavuş'a: "Nedir Çavuş, müjde ile mi geldin," sorusuna karşılık çavuşun idam fermanını eline vermesi üzerine müsaade isteyerek, abdest alıp namaz kıldıktan sonra Şevval 1058/Ekim-Kasım 1648'de katledilmiştir.⁴⁸ Esasen Sultan İbrahim'in son zamanlarında Sofu Mehmed Paşa'yı veziriazam tayin ettiren isyancıların önde gelenleri tarafından daha önce katledilecek iken, kayınpederi Mahmud Efendi'nin gayretiyle kılık/elbisesini değiştirerek canını kurtarmış, fakat hakkında takarrür eden

43 Osmanlı Arşivi (BOA), *Tapu Tahrir Defteri [TT. d]*, No. 783; Ömer Lütfi Barkan, *Türkiye'de Toprak Meselesi Toplu Eserleri 1* (İstanbul: Gözde Yayınları, 1980), 262-266; *Küçük Osmanlı'nın Öyküsü*, 94.

44 *Şekâik-i Numaniye ve Zeyilleri Vekâyîu'l-Fudalâ*, 1/ 179; İ. Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi* (Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1988), 3/241; *Vekâyî'nâme*, 10; *Küçük Osmanlı'nın Öyküsü*, 96; Özcan, "Safranbolu'da Üç Şahsiyet", 118.

45 *Târîh-i Naîmâ*, 3/1176-1177; *Evlîya Çelebi Seyahatnâmesi*, 2. Kitap/ 248; İ. Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, 3/241. Mihaliç'e sürgün edildiği de belirtilmektedir, bk. *Şekâik-i Numaniye ve Zeyilleri Vekâyîu'l-Fudalâ*, 1/179; Kara Çelebi-zâde Abdülaziz Efendi, *Ravzatü'l-Ebrâr Zeyli (Tahlîl ve Metin)* (Ankara: Türk Tarih Kurumu, 2003), 18; *İzâhlı Osmanlı Tarih Kronolojisi*, 3/413; *Fezleke*, 2/ 341; *Vekâyî'nâme*, 10.

46 *Târîh-i Naîmâ*, 3/1177; *Netâyicü'l-Vukû'ât*, 261; *Fezleke*, 2/341; *Fakihler ve Sofuların Kavga*, 43.

47 *Târîh-i Naîmâ*, 3/1177; Hulusi Yazıcıoğlu, *Safranbolu Tarihine Ait Belgeler ve Kaynaklar* (Ankara: Safranbolu Hizmet Birliği Kültür Yayınları, 1998), 43. Bir rivayete göre Mısır'a sürülmüş, fakat Kırım hanının tavassutuyla İstanbul'a dönmüştür, bk. *Tarihî Sîmalar Tesâvîr-i Ricâl*, 63.

48 *Şekâik-i Numaniye ve Zeyilleri Vekâyîu'l-Fudalâ*, 1/179; Atatürk Kitaplığı Müteferrik Evrak, 60826; *Evlîya Çelebi Seyahatnâmesi*, 2. Kitap/248; *Netâyicü'l-Vukû'ât*, 243; *Naîmâ Tarihi*, 3/1177; *Vekâyî'nâme*, 10; *Kâmusu'l-A'lâm*, 3/1840; "Safranbolu'da Üç Şahsiyet", 117-119; Muhibbî, *Hülâsatü'l-Eser*, 2/123; "Osmanlı Tarihinin Rasputini Cinci Hoca Hüseyin Efendi," 2/1179; Şefaattin Deniz, *Safranbolulu İzzet Mehmed Paşa ve Dönemi* (İstanbul: Bilge Kültür Sanat Yayını, 2016), 24; Ahmet Refik Altınay, *Tarihî Sîmalar Tesâvîr-i Ricâl*, 69-70; Aksoy, Kuş Aytekin, *Müze Kent Safranbolu*, 14. Evliya Çelebi, Sultan İbrahim Han Vezir Hezârpâre Ahmed Paşa ve Cinci Hoca'nın katlini anlattığı başlıkta: "tâbe serâhümâ rahmetullahi aleyhim ecmaîn" şeklinde dua cümlesi ilave etmitir, bk. *Evlîya Çelebi Seyahatnâmesi*, 2. Kitap/246.

âkibetten kurtulamamıştır.⁴⁹ Torunlarından birinin ifadesine göre kabri Yeşil türbenin kapısı yanında bulunmaktadır.⁵⁰ Cinci Hüseyin Efendi uluvv-i himmetiyle meşhur, servet sahibi olmakla maruf, döneminde sözünün geçmesiyle mevsuf, bahtının açık olması sayesinde herkesin arzu ettiği makam olan kazaskerliğe vâsıl ve büyük bir servete nâil kişi olarak tanımlanmıştır.⁵¹

2. Hüseyin Efendi'nin Kişiliği

Cinci Hoca olarak meşhur olan Evliya Çelebi ve Mehmed Halife gibi müellifler tarafından cahil olarak nitelendirilen⁵² Hüseyin Efendi, Sultan İbrahim'in gözdelerinden Şekerpâre Kadın ve Silahtar Yusuf Ağa sayesinde padişah üzerinde önemli bir nüfuz sahibi olmuştur. Dönemin siyasi hadiselerinin içinde bulunmuş, vazife tevcihlerinde belirleyici rol oynamış, kendisine engel ve karşı olan Kemankeş Kara Mustafa Paşa, Faik Paşa gibi devlet adamlarının katledilmesinde etkili olmuştur. Tarihi kaynaklarda vezir Kemankeş Kara Mustafa Paşa zamanında korkusundan saraya ve sultana yanaşmazken ondan sonra sultana yakınlaşmış, ikbali açılmış ve büyük bir servet sahibi olmuştur.⁵³ Diğer taraftan usûlsüz olarak müderrislik pâyesi verilmesine karşı çıkan Şeyhülislam Zekeriya-zâde Yahya Efendi'nin itibarını sarsmış, mal mülk kazanma hırsıyla birçok yolsuzluklar yapmıştır. Kayınpederi Karaçelebi-zâde Mahmud Efendi'nin de desteğiyle kadıaskerliği zamanında ilmiyeye ait görevleri/mansıpları rüşvet karşılığında satarak, kısa zamanda Karun'un hazînelerini andıracak büyüklükte bir servet edinmiştir. Böylece Kazasker Hüseyin Efendi XVII. yüzyılın dikkat çeken önemli simalarından biri haline gelmiştir.⁵⁴

49 *Târîh-i Nâimâ*, 3/1160; *Târîh-i Siyâsi Devlet-i Aliyye-i Osmâniyye*, 2/89. Abdulkadiroğlu - Özsoy, *Safranbolu Meşhurları*, 89.

50 "Osmanlı Tarihinin Rasputini Cinci Hoca Hüseyin Efendi," 2/1179.

51 *Şekâik-ı Numaniye ve Zeyilleri Vekâiyü'l-Fudalâ*, 1/179.

52 *Evliya Çelebi Seyahatnâmesi*, 2. Kitap/247; Mehmed Halife, *Tarih-i Gilmânî* (İstanbul: Tercüman Gazetesi, Tarihsiz), 45; *Küçük Osmanlı'nın Öyküsü*, 93; Yazıcıoğlu, *Safranbolu Tarihine Ait Belgeler ve Kaynaklar*, 43.

53 *Tarih-i Nâimâ*, 3/ 975-977, 1060, 1068; *Vekâyi'nâme*, 10; *Târîh-i Gilmânî*, 24, 26; *Evliya Çelebi Seyahatnâmesi*, 2. Kitap/83; "Yeniçeriler", 5/91. Hatta bir kaynakta: "Sultan İbrahim'e duhul ve ervâh-ı habise gibi hulûl eden" olarak tavsif edilmiştir, bk. *Ravzatü'l-Ebrâr Zeyli (Tahlîl ve Metin)*, 20. Mimar Kasım Ağa'nın mimarbaşı olmasında Cinci Hüseyin Hoca etkili olmuştur, zira Kasım Ağa'nın vaktiyle yüz altın vererek kendisine yaptığı iyiliği unutmamıştır, bk. *Târîh-i Nâimâ*, 3/1025-1026.

54 *Ravzatü'l-Ebrâr Zeyli (Tahlîl ve Metin)*, 15; "Safranbolu'da Üç Sahsiyet", 117-119; *Vekâiyü'l-Fudalâ* 1/178-179; "Hüseyin Efendi, Cinci Hoca," 18/541-543.

3. Hüseyin Efendi'ye Yapılan Temlikler

Temlik, bir hükümdarın sultanlık yetkisini kullanarak mîrî araziden veya şahıslardan devlete intikal eden arazi ve binalardan bazı yerleri devlete hizmet etmiş kimselerden istediklerine mülk şeklinde tahsis etmesidir. Yapılan tahsisata ilişkin belgeye de temliknâme/mülknâme denilmektedir.⁵⁵ Temlik edilen mülkler, mülknâme-i hümayun ve temlik-i sahîh ile yapılmışsa vakfa dönüştürülmesi mümkün görülmüştür.⁵⁶ Bu çerçevede kurulmuş veya kurulacak olan bir vakfa gelir kaynağı sağlamak için temlikler yapıldığını gösteren birçok örnek bulunmaktadır.⁵⁷ Temlik edilen arazilerin Defterhâne-i Âmire'deki kayıtları düzeltildikten sonra kadı ve bölgenin ileri gelenlerinden oluşturulan komisyonlar tarafından yerinde yapılan tespitle temlik edilen köylerin sınırlarını belirten sınırnâme düzenlenmiştir.⁵⁸

Osmanlı sultanları birtakım yerleri bütün haklarıyla nesilden nesile intikal edecek şekilde istedikleri kişilere bedelsiz bağışlamak suretiyle kendilerinde temlik etme hakkını görmüşlerdir. Sultan İbrahim de Anadolu Kazaskeri Hüseyin Efendi'ye (Cinci Hoca) 66.925 akçe⁵⁹ geliri olan o dönemde Bolu sancağına bağlı köyleri bütün hak ve resimleriyle ebediyet kaydıyla temlik etmiştir. Temliknâmenin girişinde seleflerinin bir kısım ulemâya arazi ve köyleri temlik ettikleri gibi Sultan İbrahim de dini meseleleri halletmesi, hakikat hazinelerinin anahtarı, ulemânın en bilginlerinden, din ve devlete müteallik pek çok iyiliklere ve güzelliklere vesile olması sebebiyle izzet ve ikrama layık olduğundan, Anadolu Kazaskeri Hüseyin Efendi'ye bazı pâye ve makamların yanı sıra deftere kaydedilen köyleri ve arazileri mülk olarak vermiştir.⁶⁰ Böylece söz konusu köyler hatt-ı hümayûn ile Hüseyin Efendi adına temlik olunmuştur. Buna binaen defter-i icmalde mülkiyet şeklinde kaydı düzeltilerek Hüseyin Efendi'ye mülk-nâme-yi hümayûn verilmiştir.⁶¹

Tablo 1: Hüseyin Efendi'ye Temlik Edilen Köyler ve Gelirleri

Birimin Adı	Geliri (akçe)
-------------	---------------

55 Ömer Lütfi Barkan, *Türkiye'de Toprak Meselesi Toplu Eserleri 1*, 260; Mehmet İpşirli, "Temliknâme", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı, 2011), 40/430.

56 Ömer Lütfi Barkan, *Türkiye'de Toprak Meselesi 1*, 261; "Temliknâme," 40/ 431.

57 Ömer Lütfi Barkan, *Türkiye'de Toprak Meselesi*, 261-262.

58 BOA, *TT. d*, No. 783. Evâhır-ı Cemâziyelâhır 1054/Ağustos-Eylül 1644.

59 Defterdeki kayıtların toplamı 67.090 akçe olarak hesaplanmaktadır, bk. BOA, *TT. d*, No. 783, 2b.

60 BOA, *TT. d*, No. 783, 15-16.

61 BOA, *TT. d*, No. 783, 2. Evâhır-ı Cemâziyelâhır 1054/Ağustos-Eylül 1644.

Taraklıborlu Nahiyesi (5 köy)	
Konarı	18.500
Kuzyaka/Kuzyaka	
Çerçen	
Kirpe	
Sakaralanı (?)	
Yazıköyü	9.150
Öküzviran	5000
Yörükân-ı Keçibeyli (Borlu Nâhiyesinde kışlarlar)	3.227
Viranşehir Nâhiyesi	
Tutaş	259
Tutan	216
Çomakal (?)	1.498
Gökej (?)	526
Semayil	1.850
Onikidivan Nâhiyesi	
Ulugeçit	2.000
Taraklıborlu Nâhiyesi	
Bürnük	5.849
Bolu Nâhiyesi	
Mezraa-i İbrahim (Zamüddin Karyesinde)	150
Taraklıborlu Nâhiyesi	
Bulanık Mezraası	1.500
Onikidivan Nâhiyesi	
Eshater (?)	7.375
Ulugeçit	2.620
Borlu Nâhiyesi	
Berk ve Çakşe (?)	1.830
Elçin (?)	3.185
Borlu Nâhiyesi	
Pınarcıközü	2.355
Toplam	67.090

Yukarıda adı geçen 67.090 akçe gelire sahip zeâmet ve tımarlı köyler, mezraalar ve bunların sınırları dahilindeki araziler, meralar, dağlar-tepeler, ağaçları, nehirleri bütün hakları ve buralara bağlı yerler her şeyiyle, yâve, kaçgûn, bâd-ı hevâ, cürm ü cinâyet, resm-i ganem, öşür gibi şerî ve örfî vergileriyle devlet bütçesine veya hazine-i hassaya ait belirlenmiş osun belirlenecek olsun bütün gelirleriyle Hüseyin Efendi'nin mülkü olarak tescil edilerek, kendisinin ve soyundan gelenlerin nesilden nesile mutasarrıf olması hükme bağlanmıştır.⁶²

62 BOA, *TT. d.*, No. 783, 2.

Hüseyin Efendi, mülkü haline dönüştürülen bu arazileri istediği şekilde tasarrufta bulunma hakkına sahiptir; dilerse satabilir, başkasına bağışlayabilir, isterse vakfedebilir. Herhangi bir sebep ve gerekçeyle hiç kimsenin tasarrufuna engel olmaması, yapılan bu temlikin bozulmaması ve tatil edilmemesi kayda geçirilmiştir. Her kim bu mülkiyeti bozmaya ve değiştirmeye kalkarsa günahu değiştirenlerin üzerinedir.⁶³ Mülknâmenin padişahın tuğrası, veziriazam, vezirler, Rumeli kazaskeri, defterdar ve kâtiplerin imzalarıyla kanunlara uygun olduğu onaylanmıştır.⁶⁴

Sultan İbrahim, Hüseyin Efendi'ye Bolu sancağına bağlı Bolu ve Taraklıborlu ve Viranşehir ve Kızılbel ve Eflani, Onikidivan ve Şehabeddin ve Küçnovi (?) ve Divrikan kazalarında sınırları belirlenen arazileri mülkname ile temlik ve ihsan etmesi üzerine toprak kadılarına bir emir yazılmıştır.⁶⁵ Bu emirname âdil ve tarafsız kişiler huzurunda hudutları ve sınırları belirlenen ve Hüseyin Efendi'ye mülknâme-i hümâyun ve hatt-ı hümâyunla Sultan İbrahim tarafından temlik edilmiş köyler/arazilerin miktarı, mutasarrıfları ve gelirlerinin miktarları şöyledir:⁶⁶

Tablo 2: Hüseyin Efendi'ye Temlik Edilen Arazilerin İsmi, Mutasarrıfları, Miktarı.

Birimin Adı	Geliri (akçe)	Mutasarrıfı
Bolu		
İlmen	10 dönüm/2.707	Dergâh-ı mualla çavuşlarından Mehmed ve Anadolu çavuşlarından Ömer ve Mustafa ve Akif Çavuş
Güğümsu mezraası	13 dönüm/4.541	Dergâh-ı mualla görevlileri Ömer ve Osman ve serasker Hasan, Mustafa ve Ali
İlmen	7 dönüm/2.152	İki Mehmed çavuş

63 BOA, *TT. d.*, No. 783, 2-3. Evâhır-ı Cemâziyelâhur 1054/Ağustos-Eylül 1644. Temliknâmenin sonunda bunu değiştirmeye teşebbüs edenler Bakara, 2/181 âyeti ile tehdit edilmektedir.

64 BOA, *TT. d.*, No. 783, 3.

65 Hamdele, salvele ve ashâb-ı kirâmı tazimden sonra Rumeli pâyesiyle Anadolu kazaskeri olan Hüseyin Efendi'nin Anadolu'da Bolu sancağında Taraklıborlu'da bina ve inşa ettirdiği cami ve imâret-i cedide-i âmirenin mühimmât-ı mesâlihi ve tekmiât-ı levâzımı için Taraklıborlu, Bolu, Viranşehir, Eflani, Onikidivan, Küçnovi, Kızılbel, Şehabeddin ve Yörükân-ı Taraklıboru kazalarında vaki olup, vakf ve temlik ettiği kurânın eyyâm-ı sâlife ve a'vâm-ı sâbıkadan beri mamûl-i bahâ olan hudut ve merasimin malum edinip, lazım ve emr-i mühim olan yerlere alâmât-ı zâhire vaz edesin deyu bu abd-i fakire ve kazâ-i mezbûre kadılarına fermân olunduğundan bu emre imtisâlen zikr olunan kazalarda vaki kura-i müteferrikanın alâ ceddihi üzerlerine varılıp ehâlî-i vilâyette teayyün ve ayân-ı memleket tahkik ve tebeyyün ettikleri tefâsîl-i âtiye üzere kurâ-i mevkûfe-i mersûmenin hududu ve reâyâları ve muâfiyetleri budur ki zikrolunur denilmektedir, bk. BOA, *TT. d.*, No. 783, 18a.

66 BOA, *TT. d.*, No. 783, 3-7.

Dadyem/Dadim ve Bozgan/Yozgat	5.637	İki Mehmed çavuş
Birgi	52,5 dönüm/6.166	
İzzet veya Kuğum	6.166	Mehmed, Süleyman ve Mustafa
Veled-i Sufi Hızır	2.749	Mehmed çavuş ve Hasan
İlmen	27 dönüm	
İzzet	5.500	Mehmed ve Abdülkadir
İlmen	2 dönüm	
Kayrazdivan Gökpınar	3.000	Ferhad ve İbrahim
Birgi	8 dönüm/	
Gökpınar	4.900	Mehmed ve Mustafa
Çömlekci	3.433	Ayişe
Birgi	15 dönüm/	
Viranşehir		
Semayil	800	Mehmed ve Faysal
Taraklıborlu		
Değirmencik	1.729	Mustafa ve Ahmed ve İsmail
Koçari (?) ve Geçenbeyli		Fahkal (?) isimli köylüler
Geçine ve Karyekoz içmeleri		
Kılavuzlar çayırı		
Tutaş	1.746	Abdülcelil ve Alihan ve İbrahim çavuş
Gökviran	17 dönüm/6.606	Hasan ve Ayal ve Halil
Öküzviran	30 dönüm/	
Kadı	2.586	Mehmed ve İbrahim ve Mustafa
Oniki divan		
Ulugeçit	1.519	Abdülkadir ve Mehmed ve Mustafa
Doğancı	615	Mehmed
İlmen nam-ı diğer Kuzkilim		
Akkocalı	385	
Birk	17 dönüm/4.500	Yörükân köyleri
Kehma Nahiyesi		
Karacaagaç	3.015	Mahmud
Birgi	42 dönüm/	
Taraklıborlu		
Üveyli Yeleği (?)/Budunlik	2.000	Fethullah, Hüseyin, diğer Hüseyin ve Hasan

Viranşehir Nahiyesi		
Yalak	1.100	
Kartık ve (?)	4.999	Ahmed, Abdulaziz, Mehmed, Hasan, İyal ve Yahya
Taraklıborlu		
Kızılçaviran	6.077	İbrahim çavuş ve alaybeyi Osman
Budnik	500	
Sakaralan	5.000	
Çiftlik-i Akıncı		
Dörtdivan Ulugeçit		
Çiftlik-i Mehmed Usta		
Çiftlik-i Pınarcık		
Onikidivan ve Çiftlik-i Öküz		
Mansuriye tabi Eflani		Kâtip Mehmed
Budnik		Muslihiddin Ağa
Tutaş		
Karye-i Seferşah		
Çiftlik-i Söndük/ Budnik		
Kuzukulak		Muslihiddin Ağa
Çiftlik-i Pınarcık		
Mezraa-i Doğandır		
Kurukuzu		
Karaağaç		
Pınarcık		İsa Bey
Bolu Nahiyesi		
Gökçesu	5 müd/*	İmam Yunus
Alpanagud Şahin Bey mezraası		
Taraklıborlu Nahiyesi		
Kuznik	250	Aygad Ağa
Onikidivan Nahiyesi		
Ulu Mecid	On beş müd	Bayezid Hüdavendigâr vakfı
Budnik		

* Müd: Osmanlı döneminde ağırlık ölçüsü olarak kullanıldığı gibi ekilebilir arazi için de kullanılan bir tabir olup, bölgeden bölgeye ve arazinin verimine göre değişmektedir. 935/1528 tarihli Karaman Vilâyeti Kanunnâmesi'ne göre verimi yüksek yerden 60, orta yerden 80-90 ve az olan yerden 100-120 dönüm şeklinde tanımlanan "çiftlik" halk arasında Bursa'nın 12, Konya'nın 8 ve Karaman'ın ölçüsüne göre 6 müdlük bir alanı ifade etmektedir, bk. Cengiz Kallek, "Müd", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 2006), 31/457-459.

Taraklıborlu kasabası	19.963	Şerî ve örfî vergileri temlik edilmiştir
Bulak	16.292	
Altıviran	6.924	
Onikidivan		
Ulugeçit	5.000	
Bolu/İzzet	6.166	
Eflani/Akpınar Kehnus/Keçi deresinde içmeler	12.868	
Yazı ve Bulak adlı köyler		

Yapılan temlikin bağlayıcılığı ve tasarruf hakkına ilişkin husus da açıkça belirlenmiştir. Nitekim yukarıda zikredilen köyler ve mezraların hudut ve sınırları dahilinde olup, ifraz ve ihracı mümkün olmayan has, tımar, mülk veya vakıf arazilerin tamamı, hatt-ı hümayunla Hüseyin Efendi'ye hibe ve temlik edilmiş, icmal ve mufassal defterlerdeki kayıtlar nişancı tarafından temlike binaen tashih olunmuştur. Diğer emlak ve arazi sahipleri, mülklerini tasarruf konusunda hangi haklara sahip ise, Hüseyin Efendi de adı geçen köy, mezraalar ve bunların içinde yer alan arazi, mera, dağ-tepe, ağaçlar, nehirler/akarsularla belirlenen ve belirlenecek olan bütün şerî ve örfî vergileriyle kıyamete kadar mülkü olup, dilediği gibi tasarruf hakkına sahiptir. Temlik edilen bu emlak, kendisinden sonra da nesilden nesile evlatlarına intikal edecektir. Dilerse satar, dilerse başkasına bağışlar, dilerse vakfedebilir. Hiçbir sebeple veya herhangi bir şekilde kimse Hüseyin Efendi'nin istediği gibi tasarruf etmesine mâni olmayacaktır. Her kim bu mülknameyi/temliki iptal etmeye, değiştirmeye ve başka bir şekle dönüştürmeye kalkışacak olursa⁶⁷ Allah'ın cezasına/azabına mazhar olup dünya ve ahirette/dâreyinde mahcub olsunlar şeklinde beddua edilmektedir. Alâmet-i şerife itimat kılımlar, mazmun-i hümayûnum muhakkak ve musaddak bilip itimad-ı tâm itikâd-ı meâl-i kelim kılalar. Bu temliknâmenin kanuna ve usule uygun olduğu başta veziriazam, diğer vezirler, defterdar ve tevkî tarafından tasdik edilmiştir.⁶⁸

3.1. Temlik Edilen Köyler

Kazasker Hüseyin Efendi'ye temlik edilen Kirpe, Konari, Keçibeli, Akviran, Kadıbükü, Çeçen, Kuzyaka, Kılavuzlar, Semali, Karabük, İshak, Tutaş,

⁶⁷ "Her kim işittikten sonra vasiyeti değiştirirse, günahı ancak onu değiştirenlerin boynunadır", Bakara 2/181.

⁶⁸ BOA, *TT. d.*, No. 783/1-7. Evâhır-ı Rebiulûlâ 1055/16-26 Mayıs 1645.

Çomaklar, Göğer, Pınarcıközü, Öküzviran, İlmen, Kuzkili, Yunuslar, Kuğum, Ulugeçit, Berk, Çakşe, Pulat, Alınviran, Davudobası, Ömer Sofi ve Memikli köylerinin sınırları tapu kayıtlarında ayrıntılı olarak belirlenmiştir.⁶⁹

Buna istinaden temlik edilen yerlerin sınırlarını gösteren bir sınırnâme düzenlenmiştir. Bu sınırnâme yerinde tarafsız kişiler tarafından tescil ve tahrir edilmiştir. Başta Uluborlu kadısı el-Hac Abdülvehhab olmak üzere temlik edilen kaza kadıları heyetler oluşturarak, köylerin sınırlarını yerinde tayin ve tespit etmişlerdir.⁷⁰ Buna göre, Taraklıborlu kazasında Yazı isimli köyün sınırı, şehirden gelen Uluyol altında vakıf deresini takip ederek Havaçlıhan (?) deresine, oradan yine dere boyunca Çörtükçü (?) denilen yere, oradan dere yanı sıra Araç ırmağına, oradan ırmağı takip ederek Köklü köprüsüne, oradan Değirmen deresi çayı sıra Gökçiflik deresine, oradan çayın yanı sıra Kırkpınar dere bendine, oradan Irgatyolunu takip ederek adı geçen vakıf deresine kadar olan yerleri kapsamaktadır.⁷¹ Diğer köylerin sınırları da benzer usulle tayin ve tespit edilmiştir. Bunların tamamına burada yer vermek bu makalenin hacmini aşacağından bir örnekle yetinilmiştir.

3.2. Hüseyin Efendi'ye Tanınan Muâfiyetler

Kazasker Hüseyin Efendi'ye temlik edilen köy, mezraa ve çiftliklerde sakin olan ve toprakları işleyenlerin vermekle mükellef oldukları vergiler bulunmaktaydı. Bu arazilerin Hüseyin Efendi'ye temlik edilmesiyle kendi mülkü gibi tasarruf hakkına sahip olan Hüseyin Efendi, bütün vergilerden muaf tutulmuştur. Bu çerçevede adı geçen emlâkin reâyâsı Osmanlı vergi sistemi içinde yer alan avâriz-ı divâniyyeden⁷², tekâlîf-i örfiyye⁷³ ve şâkkadan⁷⁴, bedel-i mekkârî⁷⁵,

69 BOA, *TT. d.*, No. 783.

70 BOA, *TT. d.*, No. 783-8b.

71 BOA, *TT. d.*, No. 783.

72 Avâriz-ı divaniye: Avâriz-ı divaniye: Osmanlı Devleti'nde Tanzimat'a kadar fevkalade durumlarda ve özellikle sefer masraflarını karşılamak için, reyadan alınan vergidir, bk. Ömer Lütfi Barkan, "Avâriz", *İslam Ansiklopedisi*, (İstanbul: Milli Eğitim Basımevi 1961), 2/13-19.

73 Tekâlîf-i örfiyye: Osmanlılarda özellikle savaş dönemlerinde ihtiyaca göre daha çok hâne, aile, çift, ocak gibi bir esasa dayalı olarak konulan vergiler için kullanılan bir tabirdir, bk. Ahmet Tabakoğlu, "Tekâlîf", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 2011), 40/336-337.

74 Tekâlîf-i şâkka: Tekâlîf-i örfiyye içinde sayılan ve birçok vergi çeşitlerini içeren genellikle memurların halktan aldıkları vergiler için kullanılan bir kavramdır, bk. Tabakoğlu, "Tekâlîf", 40/336-337.

75 Bedel-i mekkârî: Savaş zamanlarında taşımacılıkta kullanılmak üzere kiralanan hayvanlar için halktan alınan verginin adıdır, bk. Ömer İşbilir, "Mekkâre", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı, 2003), 28/554-555.

bedel-i sürsat⁷⁶, bedel-i nüzûl⁷⁷ ve benzeri vergilerin tamamından muaf sayıldıkları gibi beylerbeyi ve sancakbeyi tarafından selamiye ve nakl-i baha ve devr akçesi ve subaşı ve çeribaşı ve yağ ve bal ve arpa ve saman ve odun ve koyun ve kuzu ve tavuk ve ördek ve güvercin teklifinden ve tersâne-i âmireye müteallık gemi kerestesi ve zift ve körük ve seren ve top arabası mühimmatı teklifinden ve konuk ve köçek akçesi teklifinden ve bedel-i siyaset ve öşr-i diyet akçesinden ve hisar yapmaktan ve ulaktan ve suhreden ve cizye horden ve kılavuzluk alınmaktan istisna tutulmuşlardır. Ayrıca yerlerinden kaldırılmamaları, resm-i bennâk⁷⁸, resm-i çift⁷⁹ ve çift bozan⁸⁰ adı altında para alınmaması ve hiçbir surette müdahalede bulunulmaması konusunda muafnâme verilmiştir.⁸¹ Bundan sonra gerek sultan dahil her kademedeki devlet ricalinden gerek başkaları tarafından hiçbir sebeple ve hiçbir gerekçeyle müdahale edilmemesi kayıt altına alınmıştır.⁸² Bunu değiştirmeye kalkanlar: “Kim vasiyeti işittikten sonra değiştirirse, bunun günahı değiştirenin üzerinedir. Allah şüphesiz işitir ve bilir” âyeti gereği azabın şiddetlisine maruz kalsınlar, her iki cihanda yüzleri kara olsun, gazaba uğrasınlar denilmektedir.⁸³

4. Hüseyin Efendi'nin Yaptırdığı Eserler

Bilindiği üzere Cinci Hoca lakabıyla anılan Hüseyin Efendi, şehzadeliği döneminde yaşadığı korku dolu yılların verdiği ruhi rahatsızlıklardan Sultan I. İbrahim'i iyileştirerek padişah nezdinde önemli bir mevki kazanmış ve kazaskerlik makamına kadar yükselmiştir. Padişaha yakınlığını ve sahip olduğu kazaskerlik makamını kullanarak kısa zamanda önemli bir servetin sahibi olmuştur. Sahip olduğu mülk ve zenginlik sayesinde İstanbul'da ve memleketi Safranbolu'da saraylar, han, hamam gibi birçok eser vücuda getirmiştir.

4.1. Cinci Hanı

76 Bedel-i sürsat: Sefere giden ordunun zahire bedeline karşılık alınan vergiyi ifade etmektedir, bk. Midhat Sertoğlu, *Osmanlı Tarih Lûgati* (İstanbul: Enderun Yayınları, 1986), 319.

77 Bedel-i nüzul: Osmanlı döneminde hububattan alınan bir avârız vergisidir, bk. Ömer İşbilir, “Nüzûl”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 2007), 33/311-312.

78 Resm-i bennâk: Evli çiftçilerden alınan arazi vergisidir, bk. Sertoğlu, *Osmanlı Tarih Lûgati*, 74.

79 Resm-i çift: Örfi vergilerden olup, araziye eken çiftçilerden alınmaktaydı, bk. Sertoğlu, *Osmanlı Tarih Lûgati*, 74.

80 Çift bozan: Herhangi bir sebeple ziraatı terk edenlerden alınan verginin adıdır, bk. Sertoğlu, *Osmanlı Tarih Lûgati*, 74.

81 BOA, *TT. d*, No, 783, 10-16.

82 BOA, *TT. d*, No, 783, 16b-18a. Evâhır-ı Rebûlevvel 1055/Mayıs 1645.

83 فَمَنْ بَدَّلَهُ بَعْدَمَا سَمِعَهُ فَإِنَّمَا إِثْمُهُ عَلَى الَّذِينَ يُبَدِّلُونَهُ إِنَّ اللَّهَ سَمِيعٌ عَلِيمٌ

Tarih boyunca ticaret kervanlarının yolları üzerinde bulunan Safranbolu'da Cinci Hanı olarak bilinen iki katlı han, konaklama ve ticaret merkezi olarak işlev görmüştür.

Safranbolu'da XII. yüzyıl eserlerinden olan Cinci Hanın her ne kadar kitabesi bulunmadığı için Anadolu Kazaskeri Hüseyin Efendi tarafından yaptırıldığı kesin olarak bilinmediği ifade edilmekteyse de⁸⁴ Cinci Hoca tarafından mükemmel bir han olarak yaptırıldığı kabul edilmektedir.⁸⁵

Hüseyin Efendi'nin doğum yeri Safranbolu'da yaptırdığı Cinci Hoca Hanı Mimar Kasım tarafından inşa edilmiştir.⁸⁶ Yapıldığı tarih kesin olarak bilinmemekle birlikte, Cinci Hoca'nın ikbal devirlerinde (1644-1648 yılları) yapıldığı tahmin edilmektedir. Annesi Hâmide Hatun adına⁸⁷ tanzim edilen vakfiyesi 15 Safer 1055/12 Nisan 1645 tarihini taşımaktadır.⁸⁸ Cinci Hanı iki katlı tek avlulu zemin kattaki ahır kısmı avluya bitişik olup, üst kat ise, yolcuların kalacakları üzeri tonozla örtülü odalar şeklinde inşa edilmiştir. Diktörgen şeklindeki avlunun ortasında bir havuz bulunmaktadır. Tuvaletler ve depolar da zemin kattadır. Kasabanın kâgir binalarında saklanan ziynet eşyaları meydana gelen yangınlarda zayi olduklarından han odalarında muhafaza edildiği kaydedilmektedir.⁸⁹ Hanın ilk yapıldığında 65 odası bulunurken, sonradan odaların bölünmesiyle bu sayı 180'e çıkarılmış ve şahıslara kiralanmıştır.⁹⁰ Diğer taraftan iki katlı hanın abartılı bir şekilde üç yüzden fazla odası olduğu da belirtilmektedir.⁹¹ Zemin katında 26 oda ile iki mahzeni bir ahır, üst katında 37 oda, bir mescidi ve ortasında bir şadırvan bulunmaktadır.⁹² Ahırın büyüklüğü 300 m² avlu ise 250 m²'dir.⁹³ Hana dışarıdan gelenlerin

84 Abdülkadir Özcan, "Safranbolu'da Üç Şahsiyet", 119-120; Selda Kalfazade, "Cinci Hanı", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 1993), 8/15.

85 Kâtip Çelebi, *Cihannümâ*, 1145, 653; Hulusi Yazıcıoğlu, *Safranbolu Tarihine Ait Belgeler ve Kaynaklar*, 43-44; Feridun Emecen, "Taraklıborlu'dan Safranbolu'ya, Bir Müze Şehr ve Yükselişi", *I. Ulusal Tarih İçinde Safranbolu Sempozyumu (4-6 Mayıs 1999)* (Ankara: Türk Tarih Kurumu, 2003), 20.

86 Ünal Özdemir - Güzin Kantürk Yiğit, "Değişen Fonksiyonel Özellikleri Açısından Safranbolu Cinci Hanı", *Yükselen İpek Yolu*, ed. Fahri Atasoy (Ankara: Türk Yurdu, 2016), 1/275.

87 Hulusi Yazıcıoğlu Hamide Hatun'un Cinci Hoca'nın annesi veya karısı olduğunu belirtiyorsa da arşiv belgelerinde annesi olduğu şüpheye yer bırakmayacak derecede açık olarak belirtilmektedir, bk. BOA, EV, d. 227, 780, 896, 502, 3756.

88 Hulusi Yazıcıoğlu, *Safranbolu Tarihine Ait Belgeler ve Kaynaklar*, 43; Aksoy, Kuş AYTEKİN, *Müze Kent Safranbolu*, 12.

89 Kalfazade, "Cinci Hanı", 8/16.

90 Kalfazade, "Cinci Hanı", 8/16.

91 Bir eserde hanın 62 odası olduğu belirtilmektedir, bk. Aksoy, Kuş AYTEKİN, *Müze Kent Safranbolu*, 12.

92 Abdülkerim Abdulkadiroğlu - Ülkü Özsoy, *Safranbolu Vakfiyeleri* (Ankara: Safranbolu Kültür ve Turizm Vakfı Yayınları, 1998), 18.

93 Özdemir - Yiğit, "Değişen Fonksiyonel Özellikleri Açısından Safranbolu Cinci Hanı", 1/267.

görülebilmesi için ana kapının üzerinde çıkıntılı bir gözetleme kısım yer almaktadır.⁹⁴

17. yüzyılda İstanbul-Bolu-Amasya-Tokat-Sivas kervan yolunu Sinop'a bağlayan ticaret yolunun Gerede-Safranbolu-Kastamonu üzerinden geçmesi Safranbolu'nun önemli bir ticaret ve konaklama merkezi olmasında etkili olmuştur. Bu dönemde Cinci Hanı da konaklama için önemli bir işlev görmüştür.⁹⁵ Tarihi süreç içinde ticaret yollarının değişmesiyle Cinci Hanı da işlevini yitirmiş, 19. yüzyıldan itibaren han odaları farklı kişilere kiralanarak bunlar tarafından depo ve değerli eşyaların muhafaza edildiği mekanlar olarak kullanılmaya başlanmıştır. Cinci Hanı her ne kadar orijinal özelliklerini kısmen kaybetmiş olsa da bugün hala ayakta olup, 2001 yılında yapılan restorasyon çalışmasından sonra 2004 yılından itibaren otel ve restoran olarak hizmet veren bir işletmeye dönüştürülmüştür.⁹⁶

4.2. Cinci Hamamı

Safranbolu'da Cinci Hamamı (Yeni Hamam) adıyla bilinen hamam da han ile aynı tarihlerde bir vakıf eseri olarak yapılmıştır.⁹⁷ Vakfiyeden ve arşiv kayıtlarından da handan başka bir de hamam olduğu açıkça anlaşılmaktadır. Hüseyin Efendi'nin annesi Hâmide Hatun vakfına ait olan hamam 1268/1852 senesinde 1.200, han ise 800, kuruşa kiralanmıştır. Vakfın o tarihteki mütevellilerinin de Hacı Abdullah Ağa, Feyzullah Ağa ve Ahmed Ağa olduğu kaydedilmektedir.⁹⁸

4.3. Sarayları

Cinci Hüseyin Efendi kazasker olduğu dönemde İstanbul'da 1054/1644-1645'te içinde yetmiş seksen semmur kürklü hizmetçinin bulunduğu büyük bir saray yaptırmıştır. Görenleri hayrete düşüren bu muhteşem sarayın yapımı için padişahın emriyle kendisine iki yüz yük akçe verilmiştir.⁹⁹ Evliya Çelebinin Civan Kapıcıbaşı Mehmed Paşa Sarayının karşısında olduğunu belirttiği Cinci Hoca sarayının İstanbul'un en mükellef saraylarından olduğu anlaşılmaktadır.

94 Kalfazade, "Cinci Hanı", 8/15; Aksoy, Kuş Aytekin, *Müze Kent Safranbolu*, 12; *Dünden Bugüne Safranbolu*, 90-91.

95 Muammer Aksoy-Aytekin Kuş, *Müze Kent Safranbolu*, 12.

96 Özdemir - Yiğit, "Değişen Fonksiyonel Özellikleri Açısından Safranbolu Cinci Hanı", 1/267.

97 Aksoy, Kuş Aytekin, *Müze Kent Safranbolu*, 12; Ünsal Tunçözgür, *Dünü ve Bugünü ile Safranbolu* (Safranbolu: Işıl Yayınevi, 2002), 60.

98 BOA, *Evkaf Defterleri [EV. d.]*, No, 14874. 15 Ramazan 1268/3 Temmuz 1852.

99 *Târîh-i Nâimâ*, 3/1002-1003. Saray için şu beyit söylenmiştir: "Bina Emsilesin bilmezdi Cinci/Anın için başladı evvel binaya, bk. aynı yer.

Hüseyin Efendi, Hâmid Efendi medresesinden arkadaşı olan Evliya Çelebi'yi sarayına davet ederek sohbet etmiş ve ona ikramlarda bulunmuştur. İki buçuk yıl öncesine kadar bu sarayın olmadığını belirten ve hayırlı olmasını dileyen Evliya Çelebi'ye, medrese köşesinde ilimle meşgul olduğundan Cenâb-ı Hak'ın ilmin bereketiyle bu sarayı lufettiğini, Üsküdar'da ve kendi memleketinde, daha başka yerlerde kendisine birçok çiftlikler ve çeşit çeşit nimetler ihsan ettiğini belirtmiştir. Arkadaşı Evliya Çelebi'ye gümüş eyerli Gazneli Sultan Mahmud'un fili gibi bir küheylan hediye etmiştir. Ayrıca evine şeker, kahve, bal, yağ gibi yiyecekler göndermiştir.¹⁰⁰

Cinci Hüseyin Efendi'nin Safranbolu'da kâgir ve büyük bir sarayı olduğu, bu sarayın yerine hükûmet konağı inşa edildiği bildirilmiştir.¹⁰¹ Ancak Safranbolu eski hükûmet konağının Cinci Hoca'nın sarayına ait kalıntılar üzerinde olmayıp, Candaroğulları döneminde de idare merkezi olarak kullanılan ve kale denilen tepe üzerinde olduğu belirtilmektedir. Cinci Hoca'nın sarayının ise muhtemelen bugünkü Kalealtı İlkokulu'nun kuzeyinde duvarlarının yıkıntı halde bulunduğu ifade edilmektedir.¹⁰² Söz konusu han, hamam ve sarayı da kapsayan vakıf, Cinci Hoca'nın annesi Şeyh İshak Efendi'nin kızı Hâmide Hatun adına 1645 tarihinde tescil edilmiştir. Kendisi hayatta iken, vakfı annesinin adına tesis ettirmesinin kesin bir cevabı olmamakla birlikte, el konulmasına mâni olmak ihtimalini hatıra getirmektedir.¹⁰³

4.4. Diğer Eserleri

Üsküdar İnâdiye'de Has Odalı Ahmet Ağa Sebilinin önünde vaktiyle Cinci Kuyusu olarak bilinen ve Meşhur Cinci Hüseyin Efendi tarafından açtırıldığı tahmin edilen, fakat bugün mevcut olmayan bir kuyu bulunmaktaydı.¹⁰⁴ Cinci Hüseyin Efendi'nin kaynaklarda yeri belirtilmeyen Üsküdar'da bir de sarayından bahsedilmektedir. Yanında bir de hamamın bulunduğu ifade edilen bu sarayın 1645 yılında yapıldığı tahmin edilmektedir. Ancak Hüseyin Efendi'nin Üsküdar'da açtırıldığı belirtilen kuyu ile yaptırdığı söylenen sarayı ve hamamının birbirine yakın yerlerde olması muhtemeldir.¹⁰⁵

Sonuç

Safranbolulu Hüseyin Efendi, Osmanlı Tarihinde dikkat çekici bir sima olarak yer almıştır. Onu dikkat çekici sima haline getiren husus, efsunculuğu

100 *Evlıya Çelebi Seyahatnâmesi*, 2. Kitap/247; *Yüzyıllar Boyunca Üsküdar*, 3/1340-1341.

101 Mehmed Behçet, *Kastamonu Âsâr-ı Kadîmesi* (Ankara: Maarif Vekâleti Hars Dairesi, 1341), 96; Tunçözgür Ünsal, *Dünden Bugüne Safranbolu* (Ankara: Safranbolu Hizmet Birliği Kültür Yayını, 1997), 90-91; Hulusi Yazıcıoğlu, *Safranbolu Tarihine Ait Belgeler ve Kaynaklar*, 43.

102 Hulusi Yazıcıoğlu, *Safranbolu Tarihine Ait Belgeler ve Kaynaklar*, 44.

103 Hulusi Yazıcıoğlu, *Safranbolu Tarihine Ait Belgeler ve Kaynaklar*, 4.

104 Haskan, *Yüzyıllar Boyunca Üsküdar*, 3/1213.

105 Haskan, *Yüzyıllar Boyunca Üsküdar*, -3/50, 964, 1213, 1340-1341.

sayesinde devlet nezdinde önemli mevkilere sahip olmasındır. Memleketi Safranbolu'da sıradan bir kişi olan Hüseyin Efendi'nin medrese tahsili için İstanbul'a gitmesiyle hayatında yeni bir dönem başlamıştır. Burada bir taraftan medrese tahsiline devam ederken, bir taraftan da efsunculukla uğraşan Hüseyin Efendi'nin şöhretinin saraya kadar ulaşması üzerine hayatında yeni bir dönem başlamıştır. Şehzadeligi döneminde her an öldürüleceği korkusuyla yaşayan ve bu sebeple ruhi birtakım hastalıklara maruz kalan Sultan İbrahim, Hüseyin Efendi'nin uyguladığı tedavi yöntemleri ve okuduğu tesirli dualarla iyileşmiştir. Bundan sonra Hüseyin Efendi "Cinci" lakabıyla anılmaya başlamıştır. Böylece saraya intisap ederek Sultan İbrahim'in hocası makamına kadar yükseltmiştir

Medrese tahsilini bir tarafa bırakan Cinci Hüseyin Efendi, Sultan İbrahim nezdinde elde ettiği itibar sayesinde bazı pâyelere, birçok ikramlara ve ihsanlara mazhar olmuştur. Devletin en üst makamlarından biri olan kazaskerlik makamına kadar yükselmiştir. O dönemde Bolu sancağına bağlı bulunan Safranbolu ve civarında onlarca köy kendisine mülk olarak verilmiştir. Ancak ne ilmi ne devlet tecrübesi olan Cinci Hüseyin Efendi, bu hızlı yükselişi hazmedememiştir. Bulunduğu makamda bir devlet adamı ciddiyeti ortaya koyamamış, sahip olduğu makamı ve siyasi gücü, kendi menfaati doğrultusunda kullanmıştır. Sadrazam Kemankeş Kara Mustafa Paşa gibi önemli devlet ricalinin katledilmesinde etkili olmuş, rüşvetle iş görmeyi alışkanlık haline getirmiştir. Kısa zaman içinde çok büyük bir servetin sahibi olmuş ise de bu hızlı yükselişin ardından çok geçmeden başta elde ettiği makamı, serveti ve nihayet 1058/1648'de hayatını kaybetmiştir. Geriye Safranbolu'da annesi Hâmide Hatun adına kurduğu vakıf eserlerinden Cinci Hanı, Cinci Hamamı olarak bilinen bazı eserler kalmıştır.

Kaynakça / Reference

- Abdulkadiroğlu, Abdulkerim - Özsoy, Ülkü. *Safranbolu Meşhurları*. Ankara: Anıl Matbaa ve Ciltevi, 2000.
- Abdulkadiroğlu, Abdulkerim - Özsoy, Ülkü. *Safranbolu Vakfiyeleri*. Ankara: Safranbolu Kültür ve Turizm Vakfı Yayınları, 1998.
- Abdurrahman Abdi Paşa. *Vekâyi'nâme*. İstanbul: Çamlıca Basım Yayın, 2008.
- Ahmed Refik. *Kadınlar Saltanatı*. İstanbul: Orhaniye Matbaası, 1923.
- Ahmed Refik. *Semmur Devri*. İstanbul: Marifet Matbaası, 1927.
- Ahmed Reşid. *Haritalı ve Resimli Mükemmel Tarih-i Osmanî*. İstanbul: Artin Asaduryan ve Mahdumları Matbaası, 1327.
- Ahmet Refik Altınay. *Hoca Nüfûzu*. İstanbul: Toplumsal Dönüşüm Yayınları, 1997.
- Ahmet Refik Altınay. *Tarihî Sîmalar Tesâvîr-i Ricâl*. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2011.
- Aksoy, Muammer, Kuş AYTEKİN. *Müze Kent Safranbolu*. Ankara: Safranbolu Hizmet Birliği Kültür Yayını, 1996.
- Altınay, Ahmet Refik. *Tarihî Sîmalar Tesâvîr-i Ricâl*. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2011.
- Barkan, Ömer Lütfi. *Türkiye'de Toprak Meselesi Toplu Eserleri 1*. İstanbul: Gözde Yayınları, 1980.
- Bilkan, Ali Fuat. *Fakihler ve Sofuların Kavgası*. İstanbul: İletişim Yayınları, 2016.
- Danışmend, İsmail Hâmi. *İzahlı Osmanlı Tarih Kronolojisi*. İstanbul: Türkiye Yayınevi, 1972.
- BOA, Osmanlı Arşivi. *Tapu Tahrir Defteri [TT. d]. No. 783*.
- BOA, Osmanlı Arşivi. *Evakaf Defterleri [EV. d]. No. 14874*.
- BOA, Osmanlı Arşivi. *Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi Evrakı [TSMA. E]. No.794, Gömlek No. 29*.
- Deniz, Şefaattin. *Safranbolulu İzzet Mehmed Paşa ve Dönemi*. İstanbul: Bilge Kültür Sanat Yayını, 2016.
- Emecen, Feridun. "İbrâhim". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 21/274-281. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 2000.
- Emecen, Feridun. "Taraklıborlu'dan Safranbolu'ya, Bir Müze Şehr ve Yükselişi". *I. Ulusal Tarih İçinde Safranbolu Sempozyumu (4-6 Mayıs 1999)*. Ankara: Türk Tarih Kurumu, 2003.

- Erkan, Davut. "Sofu Mehmed Paşa". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. Ek-2/515-517. İstanbul: Diyanet Vakfı, 2016.
- Evliya Çelebi. *Evliya Çelebi Seyahatnâmesi*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 1996.
- Evliya Çelebi. *Evliya Çelebi Seyahatnâmesi*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 1999.
- Finkel, Caroline. *Rüyadan İmparatorluğa Osmanlı İmparatorluğu'nun Öyküsü 1300-1923*. çev. Zülal Kılıç. İstanbul: Timaş Yayınları, 2007.
- Gökbilgin, Tayyip. "İbrahim". *İslam Ansiklopedisi*. C. 5. Ankara: Milli Eğitim Basımevi, 1967.
- Göktürk, Hakkı. "Cinci Akçesi, Cinci Parası". *İstanbul Ansiklopedisi*. ed. Reşad Ekrem Koçu. C. 7. İstanbul: İstanbul Ansiklopedisi ve Neşriyat, 1965.
- Güngör, Fatma Nur. *Cinci Hoca (Hüseyin Efendi)'nin Safranbolu'daki Hayratı: Hamide Hatun Vakfı*. Karabük: Karabük Üniversitesi, Yüksek Lisans, 2014.
- Haskan, Mehmet Nermi. *Yüzyıllar Boyunca Üsküdar*. İstanbul: Üsküdar Belediyesi, 2001.
- İpşirli, Mehmet. "Temliknâme". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 40/430-431. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı, 2011.
- İşbilir, Ömer. "Mekkâre". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 28/554-555. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı, 2003.
- İşbilir, Ömer. "Nüzül". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 33/311-312. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 2007.
- Johann Wilhelm Zinkeisen. *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*. çev. Nilüfer Epçeli. İstanbul: Yeditepe Yayınevi, 2011.
- Joseph Freiherr von Hammer Purgstall. *Büyük Osmanlı Tarihi*. çev. Mümin Çevik - Erol Kılıç. İstanbul: Üçdal Neşriyat, 1990.
- Kalfazade, Selda. "Cinci Hanı". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 8/15-16. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 1993.
- Kallek, Cengiz. "Müd". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 31/457-459. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 2006.
- Kâmil Paşa. *Târih-i Siyâsi Devlet-i Aliyye-i Osmâniyye*. İstanbul: Ahmed İhsan Matbaası, 1327.
- Kara Çelebi-zâde Abdülaziz Efendi. *Ravzatü'l-Ebrâr Zeyli (Tahlîl ve Metin)*. Ankara: Türk Tarih Kurumu, 2003.

Katgi, İsmail. "Osmanlı Devleti'nde Ulemâ Yozlaşmasının Tipik Bir Temsilcisi Olarak Safranbolu'lu Hüseyin Efendi: Nam-ı Diğer Cinci Hoca". *Hikmet Yurdu* 5/10 (Aralık 2012), 197-235.

Kâtip Çelebi. *Fezleke*. İstanbul: Çamlıca Basım Yayın, 2016.

Kâtip Çelebi. *Cihannümâ*, 1145.

Kâtip Çelebi. *Fezleke*. İstanbul: Ceride-i Havadis Matbaası, 1287.

Mantran, Robert. *17. Yüzyılın İkinci Yarısında İstanbul*. çev. M. Ali Kılıçbay, Enver Özcan. Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1990.

Mehmed Behçet. *Kastamonu Âsâr-ı Kadîmesi*. Ankara: Maarif Vekâleti Hars Dairesi, 1341.

Mehmed Halife. *Târih-i Gilmânî*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 1986.

Mehmed Süreyya. *Sicill-i Osmânî*. İstanbul: Sebil Yayınevi, 1996.

Muhibbî. *Hülâsatü'l-Eser*. Beyrut, Tarihsiz.

Mustafa Nuri Paşa. *Netâyicü'l-Vukû'ât*. Ankara: Birleşik Yayınevi, 2008.

Naima Mustafa Efendi. *Tarih-i Nâima*. Ankara: Türk Tarih Kurumu, 2007.

Özcan, Abdülkadir. "Hüseyin Efendi, Cinci Hoca". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 18/541-543. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 1998.

Özcan, Abdülkadir. "Safranbolu'da Üç Şahsiyet". *I. Ulusal Tarih İçinde Safranbolu Sempozyumu (4-6 Mayıs 1999)*. Ankara: Türk Tarih Kurumu, 2003.

Özdemir, Ünal - Yiğit, Güzin Kantürk. "Değişen Fonksiyonel Özellikleri Açısından Safranbolu Cinci Hanı". *Yükselen İpek Yolu*. ed. Fahri Atasoy. Ankara: Türk Yurdu, 2016.

Sertoğlu, Midhat. *Osmanlı Tarih Lûgatı*. İstanbul: Enderun Yayınları, 1986.

Solakzâde Mehmed Hemdemî Çelebi. *Solak-zâde Tarihi*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1989.

Şem'dânizâde Fındıklı Süleyman Efendi. *Mür'it-Tevârîh (180B-345A)*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Yüksek Lisans, 2009.

Şemseddin Sami. *Kâmusu'l-A'lâm*. İstanbul: Mihran Matbaası, 1308.

Şeyhi Mehmed Efendi. *Şekâik-ı Numaniye ve Zeyilleri Vekâyü'l-Fudalâ*. İstanbul: Çağrı Yayınları, 1989.

Tabakoğlu, Ahmet. "Tekâlif". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 40/336-337. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 2011.

- Tan, M. Turhan. *Osmanlı Rasputini Cinci Hoca*. İstanbul: İnkılap ve Aka Kitabevleri, Tarihsiz.
- Tektaş, Nazım. *Osmanlı 2 (Saraydan Sürgüne)*. İstanbul: Burak Yayınları, 1999.
- Tunçözgür, Ünsal. *Dünden Bugüne Safranbolu*. Ankara: Safranbolu Hizmet Birliği Kültür Yayını, 1997.
- Tunçözgür, Ünsal. *Dünü ve Bugünü ile Safranbolu*. Safranbolu: Işıl Yayınevi, 2002.
- Uzunçarşılı, İsmail Hakkı. *Osmanlı Tarihi*. Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1988.
- Ünal, Tahsin. "Cinci Hoca ve Serveti Hakkında". *Resimli Tarih Mecmuası*.
- Ünlü, Seyfettin. "Yeniçeriler". *Osmanlı Ansiklopedisi*. C. 4. İstanbul: Ağaç Yayıncılık, 1997.
- Yazıcıoğlu, Hulusi. *Küçük Osmanlı'nın Öyküsü Safranbolu*. İstanbul: Şa-to Türkiyat, 2001.
- Yazıcıoğlu, Hulusi. *Safranbolu Tarihine Ait Belgeler ve Kaynaklar*. Ankara: Safranbolu Hizmet Birliği Kültür Yayınları, 1998.
- Ziya Şakir. "Osmanlı Tarihinin Rasputini Cinci Hoca Hüseyin Efendi". *Resimli Tarih Mecmuası* 2/24 (Aralık 1951), 1178.

